

Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України
Львівський національний університет імені Івана Франка

Ірина Гудзеляк

ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

Львів 2012

Гудзеляк І. І. Географія населення: навчально-методичний посібник для студентів напряму підготовки 6.040104 – географія (програма, самостійна і практичні роботи, індивідуальне науково-дослідне завдання). – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 76 с.

Науковий редактор д.г.н., професор Шаблій О. І.

Рекомендовано до друку
Вченою радою географічного факультету
Львівського національного університету імені Івана Франка
Протокол № 17 від 21 грудня 2011 р.

© Гудзеляк І.І., 2012
© Львівський національний університет
імені Івана Франка, 2012

ПЕРЕДМОВА

“Географія населення” є важливою навчальною дисципліною у вищих навчальних закладах, де здійснюється підготовка бакалаврів з напрямом “географія”. Метою курсу є набуття знань про територіальні відмінності процесу природного відтворення населення, формування кількості і складу, розміщення населення, формування систем розселення, урбанізаційні процеси, міграції, зайнятість та спосіб життя. Студенти знайомляться з методами статистичного обліку населення, опановують теоретико-методологічні засади науки.

Курс “Географія населення” читають студентам 3-го курсу денної форми навчання. Для вивчення цієї дисципліни відведено 16 лекційних годин і 16 годин практичних робіт. Підсумковий контроль – іспит. Самостійна робота (58 год.) передбачає вивчення окремих тем, опрацювання матеріалів географії населення України, виконання і захист індивідуальної науково-дослідної роботи.

Тематика практичних робіт тісно пов’язана з програмою лекційного курсу. Виконання практичних робіт дає змогу студентам поглибити, розширити, закріпити знання, здобуті на лекціях. Під час виконання практичних робіт студенти вчаться підбирати потрібну літературу, статистичні дані, картографічні джерела, опрацьовувати матеріал, робити узагальнення і письмові висновки. Практичні роботи розвивають у студентів навички географічного та демографічного аналізу, картографічну культуру, писемне наукове мовлення, графічні навички (побудова діаграм, графіків, схем). Під час виконання окремих

завдань студенти удосконалюють методику демографічного картографування, набувають досвіду проблемного мислення.

У навчально-методичному посібнику подано структуру навчальної дисципліни; таблицю бальної оцінки роботи студентів; навчальну програму; список літератури та інформаційних джерел; плани практичних занять, до яких додаються тематична література й таблиці з статистичним матеріалом, методичні рекомендації до виконання завдань практичної роботи, завдання для самостійної роботи, питання для співбесіди; план і методичні рекомендації для виконання індивідуального науково-дослідного завдання.

СТРУКТУРА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Теми лекцій (16 годин)

Змістовий модуль 1. Основи демогеографії. Географія праці.

Тема 1. Теоретичні основи, історія становлення та джерельна база “Географії населення”. (2 год.)

Тема 2. Антропогенез і расогенез. (2 год.)

Тема 3. Демографічний розвиток людства. (2 год.)

Тема 4. Вікова, статева та соціально-економічна структура населення світу. (2 год.)

Змістовий модуль 2. Географія розселення. Етнічна географія.

Тема 5. Розселення населення. Урбанізація. (2 год.)

Тема 6. Географія міграції. (2 год.)

Тема 7. Етнічна географія. (2 год.)

Тема 8. Географія способу життя: соціально-економічні та культурно-цивілізаційні аспекти. (2 год.)

Теми практичних занять (16 годин)

Змістовий модуль 1.

1. Динаміка кількості населення світу та регіонів. (2 год.)

2. Аналіз природного відтворення населення світу та регіонів. (2 год.)

3. Віково-статева структура населення світу. (2 год.)

4. Географічний аналіз зайнятості населення світу. (2 год.)

Змістовий модуль 2.

5. Розміщення населення. Географія міграції. (2 год.)

6. Географічний аналіз урбанізації. (2 год.)

7. Етнічний склад населення світу та регіонів. (2 год.)

8. Релігійний склад населення країн світу. (2 год.)

**ОЦІНЮВАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ РОБОТИ СТУДЕНТІВ
З КУРСУ “ГЕОГРАФІЯ НАСЕЛЕННЯ”**

Структура курсу		Вид навчальної діяльності, максимальна кількість балів		Сума балів
		Виконання і захист практичної роботи	Письмове опитування	
Модуль 1	Тема 1	3	10	22
	Тема 2	3		
	Тема 3	3		
	Тема 4	3		
Модуль 2	Тема 5	3	10	22
	Тема 6	3		
	Тема 7	3		
	Тема 8	3		
Індивідуальна науково-дослідна робота				6
Іспит				50
Сума балів		24	20	100

ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Змістовий модуль 1. Основи демогеографії. Географія праці.

Тема 1. Теоретичні основи, історія становлення та джерельна база “Географії населення з основами демографії”. Об’єкт і предмет географії населення. Головні завдання навчального курсу “Географія населення з основами демографії”. Структура курсу, основні розділи.

Населення – головна категорія населення географії населення. Зміни (рух чи відтворення) населення – головна ознака і спосіб існування населення. Форми руху населення: природний, просторовий (міграції), соціальний.

Місце географії населення в системі знань про населення та в суспільній географії. Групи галузевих і просторових наукових дисциплін у рамках географії населення. Зв’язки географії населення з демографією, етнологією, економікою, соціологією та іншими науками, об’єктом вивчення яких є населення.

Методи географічного вивчення населення: системний, порівняльний, статистичний, математичний, соціологічний, картографічний, прогнозний.

Історія географічного вивчення населення. Елементи географії населення в давніх країнознавчих працях. Погляди арабських вчених на демогеографічні питання. Географія населення після Великих географічних відкриттів, місце “географії людини” в системі географічних наук Бернгарда Варена. “Закон народонаселення” Томаса Мальтуса. Головні ідеї німецької антропогеографії. Французька школа географії людини. Географія населення в українській географії (С. Рудницький, В. Садовський, В. Кубійович, М. Птуха та інші вчені). Сучасні демографічні дослідження у світі та в Україні.

Джерела інформації про населення. Облік населення в різні історичні епохи. Історія переписів населення у світі та в Україні. Етапи становлення теорії і практики переписів. Принципи проведення перепису населення. Перший Всеукраїнський перепис населення 2001 р. Поточний облік населення. Реєстри. Проблема організації реєстру населення в Україні. Діяльність ООН у вивченні і статистичному обліку населення світу. Сучасні зарубіжні та

вітчизняні довідкові періодичні видання демографічного змісту. [1, с. 11–34; 34; 45; 54; 55; 58; 59].

Тема 2. Антропогенез і расогенез. Поняття антропогенезу. Історія наукових пошуків предків сучасних людей. Географічні ареали проживання австралопітеків. Основні положення теорії моноцентризму (у тім числі теорія широкого моноцентризму) та поліцентризму ареалу виникнення сучасних людей. Еволюція людини: “людина уміла”, “людина прямоходяча”, “людина розумна”. Історія заселення континентів.

Поняття раси. Фактори расогенезу. Морфологічні та фізіологічні ознаки расових відмінностей людей. Класифікація людських рас вченими різних країн.

Морфологічні та фізіологічні ознаки, просторовий розподіл європеїдної раси та її підрас: північноєвропейської (атлантико-балтійської та біломоро-балтійської локальної рас), південноєвропейської (середземноморської, динарської, паміро-ферганської, індо-афганської, західноазійської, кавказької, каспійської локальних рас), середньоєвропейської (альпійської, центральноєвропейської, східноєвропейської локальних рас).

Морфологічні та фізіологічні ознаки, просторовий розподіл монголоїдної раси та її підрас: континентальної азійської (північноазійської та центральноазійської локальних рас), східноазійської, арктичної (або ескімоської) та американської.

Морфологічні та фізіологічні ознаки, просторовий розподіл негроїдної раси та її підрас: негрської, пігмейської, південноафриканської.

Морфологічні та фізіологічні ознаки, просторовий розподіл австралоїдної раси та її підрас: австралійської, ведоїдної, айнської, папуасько-меланезійської та негритоської.

Формування і географія перехідних рас: уральської, туранської, південноіндійської, малайської, ефіопської і малагасійської. Процеси метисації та їхній вплив на расову структуру населення світу. Географія поширення мулатів, метисів і самбо.

Расовий склад населення регіонів і окремих країн. Порівняльний аналіз відтворення населення різних расових типів. Перспективи зміни расової структури населення окремих регіонів. [1, с. 35–44; 3; 5; 53, с. 178–191].

Тема 3. Демографічний розвиток людства. Кількість населення. Людність території. Відносні коефіцієнти зростання населення. Динаміка кількості населення світу та окремих регіонів. Характеристика періодів демографічного розвитку людства. Розподіл населення за континентами. Динаміка кількості населення різних типів країн. Найбільші за кількістю населення країни світу. Зміни кількості міського та сільського населення.

Динаміка кількості населення України.

Проблема світової демографічної асиметрії як результат різної демографічної динаміки Півночі і Півдня.

Оптимістичні та песимістичні прогнози зміни кількості населення світу, регіонів і окремих країн.

Сутність процесів природного відтворення населення. Фактори природного руху населення: соціально-економічні, культурно-психологічні, демографічні, їх специфічний вплив на процеси народжуваності і смертності.

Народжуваність та її головні показники: абсолютна кількість народжених, загальний і сумарний коефіцієнт народжуваності. Динаміка процесів народжуваності у світі та окремих регіонах.

Динаміка смертності населення світу. Територіальні особливості вікового розподілу смертності. Показник загального коефіцієнта дитячої смертності як один із макроекономічних критеріїв. Регіональні аспекти дитячої смертності. Структура смертності за причинами смертей.

Природний приріст населення регіонів. Загальний коефіцієнт природного приросту. Диференціація країн світу за рівнем природного приросту. Проблема депопуляції населення багатьох розвинених держав світу. Показники природного відтворення населення: нетто- і бруто-коефіцієнти відтворення.

Середня очікувана тривалість життя населення, її динаміка та регіональні відмінності.

Поняття типу відтворення населення. Кількісний підхід до виділення типів відтворення населення (простого, звуженого та розширеного).

Типи відтворення населення, виділені на підставі історичного підходу – архетип, традиційний, сучасний, їхні кількісні та якісні параметри. Концепція демографічного переходу. Характеристика фаз демографічного переходу. Історико-регіональні особливості

тривалості першого та другого демографічних переходів. Регіональні прояви традиційного та сучасного типів відтворення населення. Сучасні фактори регіональної специфіки характеру природного відтворення населення. Види демографічного переходу: англійський, французький, японо-мексиканський. Сутність категорії демографічного оптимуму.

Поняття регіональної демографічної політики, зміст її напрямів. Пронаталістична та антинаталістична політика. Заходи демографічної політики – економічні, адміністративно-правові та виховні (психологічні). Сучасна демографічна політика країн світу.

Динамічні тенденції та просторові відмінності природного відтворення населення України. Характер відтворення населення України і проблеми розробки та реалізації демографічної політики в Україні. [1, с. 45–70; 5, 7; 19; 48; 52].

Тема 4. Вікова, статева та соціально-економічна структура населення світу. Статевий склад населення світу та регіонів. Демографічні та соціально-економічні фактори формування статевої структури населення. Поняття фемінізації та маскулінізації. Особливості статевого складу населення різних вікових груп.

Розподіл населення за віком. Гістограма вікового складу та вікової динаміки. Вікові категорії, виділені за біологічною та економічною ознаками. Типи вікових структур населення: прогресивний, стаціонарний, регресивний. Застосування графічного методу для вивчення змін віково-статевої структури населення. Типи віково-статевих пірамід. Перспективні тенденції зміни вікової структури населення.

Явище демографічного старіння. Сучасні підходи до визначення рівня “старості” населення. Демографічні та соціально-економічні проблеми і наслідки старіння населення окремих регіонів.

Середній вік населення. Перспективні розрахунки зростання середнього віку населення світу і регіонів.

Динаміка віково-статевого складу населення України.

Джерела статистичної інформації шлюбної та сімейної структури населення. Чинники недосконалості шлюбної і сімейної статистики у різних групах країн, у міських та сільських поселеннях.

Поняття шлюбності, основні показники. Фактори, які впливають на рівень шлюбності у різних регіонах світу. Поняття розлучуваності, основні показники. Регіональні особливості процесів розлучуваності, вплив релігійного чинника. Сучасні тенденції процесів шлюбності і розлучуваності в розвинених країнах та країнах, що розвиваються.

Форми шлюбу, виділені за ознакою юридичного закріплення, за соціально-етнічними ознаками членів подружжя, за статевими ознаками членів подружжя, за кількістю партнерів шлюбного союзу, за спільністю побуту, за місцем проживання утвореного шлюбного союзу.

Поняття сім'ї, хатнього господарства. Типологія сімей за формами шлюбних союзів, за розміром, за складом. Фактори формування сімейної структури населення у країнах різних типів. Регіональна специфіка сімейної структури населення. Нуклеаризація сімей.

Шлюбність, розлучуваність та формування сімейної структури населення України. Соціально-демографічні проблеми українських сімей в умовах масової закордонної еміграції.

Поняття соціальної структури населення. Аналіз підходів до географічного вивчення соціальної структури (галузевий, професійний, просторовий, соціально-демографічний, етнічний і класовий). Теорія соціальної стратифікації населення. Приклади соціальної стратифікації у зарубіжній та українській соціології. Підходи Міжнародної організації праці до виділення соціальних груп населення. Характерні риси соціального складу населення різних типів країн. Динаміка соціальної структури населення.

Зміст категорії працересурсний потенціал. Освітній рівень населення та суспільне здоров'я як головні якісні ознаки працересурсного потенціалу. Регіональні особливості освітнього рівня населення. Поняття функціональної неграмотності. Кількісна характеристика працересурсного потенціалу. Поняття: трудові ресурси, економічно активне населення, зайняте населення, безробітні, утриманці. Регіональні фактори, які впливають на визначення нижньої та верхньої межі працездатного віку.

Територіальні відмінності кількісних параметрів та якісних ознак працересурсного потенціалу, їхні динамічні зміни. Аналіз

факторів, які визначають кількісні параметри працересурсного потенціалу у різних регіонах світу.

Структура зайнятості населення світу. Динаміка зайнятості населення різних типів країн. Реальні виявлення проблеми безробіття у різних регіонах, міських і сільських поселеннях.

Зайнятість населення України. Трансформація зайнятості в умовах становлення ринкових відносин. Чинники безробіття, державні заходи її ліквідації.

Глобальні інституції, які науково вивчають та юридично консультують з проблем використання працересурсного потенціалу. [1, с. 70–110; 5; 19; 48; 52].

Змістовий модуль 2. Географія розселення. Етнічна географія.

Тема 5. Розселення населення. Урбанізація. Розселення – головна категорія суспільної географії. Розселення як процес територіальної організації населення. Поняття розміщення населення. Чинники розміщення населення: природні, історичні, економічні та демографічні. Конкретні прояви дії таких чинників у різних географічних умовах.

Середня щільність населення, способи обчислення. Основні риси сучасного розміщення населення світу та регіонів. Розподіл населення по висотних зонах Землі. Характер розміщення населення в ареалах найвищої і найнижчої концентрації населення. Особливості розміщення населення окремих країн. Розміщення населення України.

Форми розселення населення, виділені за характером економічної діяльності та способом життя населення: кочове, напівосіле, осіле. Дисперсне і концентроване (групове) розселення.

Співвідношення понять “поселення”, “населене місце”, “населений пункт”. Типи поселень (міські та сільські), аналіз ознак для їх виділення. Критерії та ознаки, які використовують для визначення статусу поселень у різних країнах.

Закономірності розселення в умовах постіндустріального суспільства.

Динаміка кількості сільського населення світу та регіонів. Розподіл сільського населення за регіонами та країнами. Форми сільського розселення. Критерії виділення сільських поселень.

Класифікація сільських поселень: за людністю (конкретні групи відрізняються у різних країнах); за функціями (сільськогосподарські, несільськогосподарські, змішані); за мікрогеографічним положенням (прирічкові, вододільні, ярково-балкові, гірсько-долинні, гребеневі, карнизні); за планувальною формою (лінійні, квартальні чи шахові, радіальні, кільцеві, хаотичні). Характерні риси сільського розселення у різних регіонах та країнах світу.

Сільське населення України. Типи сільських поселень в Україні, аналіз чинників формування сільського розселення.

Історія виникнення міст світу. Ретроспективний аналіз етапів світової урбанізації.

Урбанізація як соціально-економічний процес. Поняття урбаністичної структури та територіально-урбаністичної структури. Сутність процесів субурбанізації, рурбанізації та деурбанізації. Кількісні параметри та характерні риси сучасної урбанізації у світі. Регіональні відмінності рівня урбанізації у світі, фактори нерівномірного розподілу та темпів зростання міського населення. Урбанізаційні процеси в окремих країнах світу. Міське розселення в Україні. Специфіка урбанізаційних процесів у різних регіонах України.

Підходи до класифікації міських поселень: за людністю (малі, середні, великі, надвеликі, мільйонери); за функціями (багатофункціональні, політико-адміністративні, культурні, промислові, транспортні, рекреаційні, науково-освітні); за генезою (за часом виникнення, за причинами виникнення, за мірою збереження історичних рис сучасного міста), за економіко-географічним положенням (у вузлах перетину транспортних шляхів, у гірничодобувних районах, у старо-освоєних сільськогосподарських чи індустріальних районах, у рекреаційних районах); за планувальною структурою (лінійні, шахові, радіальні, радіально-кільцеві, хаотичні).

Форми еволюції урбаністичного розселення: міське поселення, міський вузол, міська агломерація, урбанізований район, урбанізована зона (мегаполіс). Поняття міської агломерації, елементи її територіальної структури: ядро (центр) і приміська зона. Типи міських агломерацій: моноцентричні та поліцентричні (конурбації). Особливості формування агломерацій у різних

регіонах світу. Групи країн з найвищою концентрацією міського населення в агломераціях мільйонерах.

Суспільно-географічна характеристика мегалополісів і найбільших міст світу. Глобальні міста та їх роль у територіальній організації населення світу.

Концепція стадійного розвитку урбанізації Дж. Джиббса.

Поняття системи розселення. Локальні, регіональні та національні системи розселення.

Аналіз проблем урбанізації. Шляхи вирішення екологічних, економічних, соціальних і демографічних проблем у містах. Перспективи розвитку міського розселення в країнах різного типу. [1, с. 111–134; 5; 12; 22; 23; 44; 47].

Тема 6. Географія міграції. Поняття міграції населення. Міграційний потік, міграційна когорта, міграційна поведінка. Вплив міграцій на відтворення населення та перерозподіл працересурсного потенціалу. Міграція як просторова самоорганізація населення. Показники міграції.

Класифікація міграції: за фактом перетину державного кордону (внутрішня, зовнішня чи міжнародна); за напрямом (еміграція, імміграція); за терміном (постійні, сезонні, епізодичні, маятникові); за причинами (економічні, політичні, військові, екологічні); за характером організації (організовані, неорганізовані); за способом прийняття рішення про міграцію (добровільні, примусові). Поняття “міграційних хвиль”.

Історичний аналіз міграційних процесів у світі. Географія сучасних міграцій: їхні причини, напрями, демографічні та соціально-економічні наслідки. Проблема біженців.

Міграції та етнопонаціональна безпека держав. Особливості міграційної політики окремих країн світу.

Роль України у світових міграційних процесах. Українська діаспора як результат еміграції: етапи її формування. Східна та західна українська діаспора.

Діяльність Міжнародної організації з міграції. [1, с. 135–150; 5; 36; 46; 56].

Тема 7. Етнічна географія. Об’єкт і предмет етнографії, етнології та етнічної географії. Історія становлення етнології та організації етнологічних інституцій. Завдання етнічної географії на

сучасному етапі. Зв'язки етногеографії з іншими суспільними та природничими науками. Методи етногеографічних досліджень.

Сутність категорії етносфера. Поняття етносу. Біологічна концепція етносу. Примордіалістські концепції етносу. Інструменталістська концепція етносу. Конструктивістська концепція етносу. Пасіонарна теорія етносу.

Основні властивості етносів: мова; територія (поняття етнічної території, етноплаценти та етноойкумени, чинники зміни конфігурації етнічної території); особливості культури (духовної і матеріальної) і побуту; етнічна самоідентифікація, у тім числі індивідуальна етнічна свідомість і свідомість етнічної спільноти, поняття етноніму та екзоетноніму; етнічна ментальність; етнічні стереотипи, їх різноманіття та конкретні прояви.

Таксони етногенетичної ієрархії: субетнос, етнос та міжетнічна спільнота. Форми етнотериторіальної будови етносів: етнографічні зони (історико-етнографічні регіони), субетноси (що диференціюються за походженням), етнографічні групи, етнографічні райони (локально-територіальні групи), етнографічні округності (територіально-популяційні групи).

Поняття про етногенез. Етапи (фази) етногенези. Етнічні процеси: етнооб'єднувачі – етнічна консолідація, етнічна асиміляція, міжетнічна інтеграція; етнорозмежувальні процеси – етнічна парціація, етнічна сепарація, етнічна дисперсизація.

Категорія нація. Політичний, психологічний, культурологічний, історико-економічний та етнічний підходи до розуміння сутності нації.

Джерела вивчення етнічного складу населення. Проблеми формування етнічної статистики. Підходи до аналізу етнічної структури населення світу. Групування етносів за людністю. Найбільші за кількістю населення народи світу, їх географія. Типологія країн за характером етнічної структури.

Генеалогічний (генетичний) принцип класифікації мов. Поняття глоттогенезу. Сутність лівістичної класифікації етносів світу. Мовні сім'ї, групи і підгрупи. Кількість і географія мовних сімей: індоевропейської, кавказької, семіто-хамітської, нігеро (конго)-кордофанської, ніло-сахарської, койсанської, двавідійської, уральської, алтайської, сіно-тібетської, тайської, австроазійської, австронезійської, ескімосо-алеутської, чукотсько-камчатської,

андаманської, сім'ї австралійських і папуаських народів, сім'ї індіанських народів. Географія етносів, мови яких не входять у жодну сім'ю.

Етнічна структура населення України. [1, с. 151–168; 5; 8; 20; 25; 29; 35; 38; 53; 57].

Тема 8. Географія способу життя: соціально-економічні та культурно-цивілізаційні аспекти. Об'єкт і предмет географії способу життя. Зміст понять рівень життя, умови життя, якість життя і спосіб життя. Концепція ООН щодо оцінки рівня життя населення. Система показників якості життя населення. Регіональна специфіка впливу різних чинників на спосіб життя населення. Взаємозв'язок між способом життя та особливостями природного, соціально-економічного, політичного та культурного середовища. Індекс людського розвитку як інтегральний показник рівня гуманітарного розвитку. Групування країн світу за рівнем людського розвитку.

Соціально-економічні аспекти рівня життя людей. Поняття “соціального розвитку” та “соціального прогресу”. Проблема відсталості країн і бідності населення. Критерії оцінювання бідності населення.

Продовольча проблема, рівень забезпеченості населення продуктами харчування, регіональні типи харчування населення. Забезпечення населення питною водою.

Регіональні аспекти здоров'я населення. Географічні закономірності поширення різних хвороб. Показники здоров'я населення.

Культурно-цивілізаційні риси способу життя. Географія релігії (сакральна географія) як наукова дисципліна в складі суспільної географії. Роль релігії в духовному та соціально-економічному розвитку суспільства.

Історико-географічні аспекти розвитку релігій світу. Місцеві традиційні (первісні) вірування: фетишизм, анімізм, тотемізм, магія, шаманізм, культ предків, полідемонізм, політеїзм. Національні релігії: ведизм, зороастризм, індуїзм, сикхізм, джайнізм, конфуціанство, даосизм, синтоїзм, іудаїзм. Світові релігії: християнство (православ'я, католицизм, протестантизм), іслам (сунізм, шиїзм), буддизм (махаяна, хінаяна, ламаїзм).

Релігійна структура населення світу, регіонів та окремих країн. Сучасна георелігійна ситуація в Україні.

Поняття цивілізації. Цивілізаційний підхід до вивчення етнокультурного розмаїття світу. Світові цивілізації (західна, слов'янсько-православна, конфуціанська, японська (синтоїстська), ісламська, індуїстська, латиноамериканська й африканська). Концепція зіткнення цивілізацій С. Гантінгтона. Чинники етнічних конфліктів. Географія етнічних конфліктів. Етнічна криза в глобальному масштабі. Фактори глобальної етнічної кризи. Форми прояву етнічних конфліктів. Місце конфліктології в системі гуманітарних наук. [1, с. 169–194; 5; 15; 38; 43; 49; 60].

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

Основна

1. *Гудзеляк І. І.* Географія населення: Навчальний посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008.

Допоміжна

2. Абетка етнополітолога. – К., 1996. – Т. 1.2.
3. *Алексеев В. П.* Географические очаги формирования человеческих рас. – М.: Мысль, 1985.
4. *Алисов Н. В., Хорев Б. С.* Экономическая и социальная география мира (общий обзор): Учебник. – М.: Гардарики, 2001.
5. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. – К.: ДНВП “Картографія”, 2010.
6. Атлас світу. – Київ: ДНВП “Картографія”, 2010.
7. *Борисов В. А.* Демография. – М.: Изд. дом NOTA VENE, 2001.
8. *Брук С. И.* Население мира: Этнодемографический справочник. – М., 1986.
9. *Влах М.* Географія населення: Словник-довідник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2005.
10. Географический энциклопедический словарь (географические названия). – М., 1988.
11. Географічна енциклопедія України. – К., 1989–1992.

12. Горин В. Б., Лисюченко В. В. Знаменитые столицы и города мира (справочник). – Ростов-на-Дону: Изд-во “Феникс”, 2000.
13. Гудзеляк І.І., Анісімова Г.М. Бібліографічний покажчик наукових видань з географії населення і розселення Західного регіону України // Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. - 43 с.
14. Гудзеляк І.І. Збірник тестових завдань з курсу “Географія населення” для студентів географічного факультету. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2010. – 88 с.
15. Гукалова І.В. Якість життя населення України: суспільно-географічна концептуалізація. Монографія. – К.: МВС України, 2009.
16. Де Блій Г., Муллер П., Шаблій О. Географія: Світи, регіони, концепти / Переклад з англ., за редакцією і з співучастю О. Шаблія. – К.: Либідь, 2004.
17. Демографічний щорічник України.
18. Демографический энциклопедический словарь. – М., 1985.
19. Джаман В.О., Круль В.П., Чернюх Г.Я. Демогеографія. Навчальний посібник. – Чернівці: Рута, 2002.
20. Дністрянський М.С. Етногеографія України: Навчальний посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008.
21. Доценко А. І., Зінич В. Т., Великохатько О. Т., Танцюра В. Л. Розселення в Україні: проблеми і перспективи / Під ред. Б. М. Данилишина – К.: РВПС України НАН України, 2006.
22. Доценко А.І. Сільське розселення в Україні: динаміка та структура). – К.: НАН України, РВПС України, К.: «Фенікс», 2010.
23. Доценко А.І. Територіальна організація розселення (теорія та практика). – К.: НАН України, РВПС України, К.: «Фенікс», 2010.
24. Економічна і соціальна географія світу: Навч. посібник / За ред. Кузика С. П. – Львів: Світ, 2005.
25. Етнонаціональний розвиток України. Терміни, визначення, персоналії. – К., 1993.
26. Заставецька О.В., Заставецький Б.І., Ткач Д.В. Географія населення України: Навч. посібник. – Тернопіль, 2007.

27. *Заставний Ф. Д.* Населення України. – Львів, 1993.
28. *Заставний Ф. Д.* Україна. Природа, населення, економіка. – Львів: Апріорі, 2011.
29. *Зінич В.Т.* Сучасні етнодемографічні процеси в Україні. – К.: РВПС України НАН України, 2004.
30. *Корж О. В.* Курс лекцій з демографії. – Тернопіль: Інфотехцентр, 1998.
31. Культура і побут населення України: Навч. посібник / Авт. кол. Наулко В.І. та ін. – К.: Либідь, 1991.
32. *Кубійович В.* Наукові праці / За ред. О. Шаблія. – Львів: Фенікс, 1996. – Т.1–2.
33. *Максаковский В. П.* Географическая картина мира. Часть I. – Ярославль: Добро, 1994.
34. *Максаковский В. П.* Историческая география мира: Учеб. пособие для вузов. – М., 1997.
35. Мала енциклопедія етнодержавознавства / За ред. Ю. Римаренка. – К., 1996.
36. Міграційні процеси в сучасному світі: світовий, регіональний та національний виміри. Енциклопедія / За ред. Ю. Римаренка. – К.: Довіра, 1998.
37. Население и общество. – М., 1994, 1995, 1996, 1997.
38. Народы и религии мира: Энциклопедия / Ред. В. А. Тишков. – М.: БРЭ, 1998.
39. Народонаселение стран мира: Справочник / Ред. Урланис Б., Борисов В. – М., 1983.
40. Народонаселение. Энциклопедический словарь / Гл. ред. Г. Г. Меликьян. – М.: БРЭ, 1994.
41. Население мира: Демографический справочник / Сост. В. Борисов. – М.: Мысль, 1989.
42. *Олійник Я. Б., Степаненко А. В.* Вступ до соціальної географії: Навч. посібник. – К.: Т-во “Знання”, КОО, 2000.
43. *Павлов С. В., Мезенцев К. В., Любіцева О. О.* Географія релігій. – К.: АртЕк, 1998.
44. *Перцик Е. Н.* Города мира: География мировой урбанизации. Учеб. пособие для геогр. спец. вузов. – М.: Междунар. отношение, 1999.

45. *Пістун М. Д.* Теоретичні основи суспільної географії. – К., 1996.
46. *Пирожков С., Малиновська О., Марченко Н.* Зовнішня міграція в Україні: причини, наслідки, стратегія. – К., 1998.
47. *Пивоваров Ю. П.* Современная урбанизация. Курс лекций. – М.: Изд-во РОУ, 1994.
48. *Прибиткова І. М.* Основи демографії. – К.: АртЕк, 1995.
49. Рівень життя населення України. – К.: Інститут демографії і соціальних досліджень НАН України, 2008.
50. Статистичний щорічник України.
51. Страны и народы. – М.: Мысль, 1978–1985.
52. *Сюткін С. І.* Географія населення: Курс лекцій для студентів природничо-географічних факультетів інститутів та університетів. – Суми: СумДПУ ім. С. Макаренка, 2002.
53. *Тиводар М.* Етнологія. Навч. посібник. – Львів: Світ, 2004.
54. *Топчієв О. Г.* Основи суспільної географії: Навчальний посібник. – Одеса: Астропринт, 2001.
55. *Топчієв О. Г.* Основи суспільної географії: Навч. посібник. – Одеса: Астропринт, 2009.
56. *Хомра А. У.* Миграция населения: Вопросы теории, методики исследования. – К., 1979.
57. *Цапок С. О.* Етнодемографічна картина сучасного світу (енциклопедичне дослідження). – Львів: ІРД НАН України, 2007.
58. *Шаблій О. І.* Суспільна географія: теорія, історія, українознавчі студії. – Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2001.
59. *Шаблій О. І.* Основи загальної суспільної географії. Підручник. Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2003.
60. *Шевчук Л. Т.* Сакральна географія: Навч. посібник. – Львів: Світ, 1999.
61. *Шувалов Е. Л.* География населения. – М.: Просвещение, 1985.
62. *Юрківський В. М.* Країни світу. Довідник. – К., 1999.
63. *Iones Huwr.* Population Geography. – London, 1990.
64. Human Development Report. – OUN, New York.
65. Recent Demographic Developments in Europe. – Stratsburg, 2003.
66. State of World Population. – New York: United Nations Population Fund.

Інтернет-джерела про населення світу та України

№	Джерело, установа	Режим доступу
67.	Державний комітет статистики України	http://www.ukrstat.gov.ua
68.	Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України імені М.В. Птухи	http://www.idss.org.ua
69.	Результати Першого Всеукраїнського перепису населення 2001 р.	http://www.ukrcensus.gov.ua
70.	Організація Об'єднаних Націй	http://www.un.org
71.	Представництво ООН в Україні	http://www.un.kiev.ua
72.	Фонд ООН з народонаселення (UNFPA)	http://www.unfpa.org/
73.	Програма ООН з населених пунктів	http://www.un.org/ru/ga/habitat/
74.	Дитячий фонд ООН	http://www.unicef.ru/
75.	Відділ населення департаменту економічних і соціальних проблем ООН	http://www.un.org/popin/
76.	Комісія по народонаселенню і розвитку Економічної і соціальної Ради ООН	http://www.un.org/ru/ecosoc/about/population_commission.shtml
77.	Статистична комісія ООН	http://unstats.un.org/unsd/demographik/products/
78.	Організація ООН з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО)	http://portal.unesco.org
79.	Міжнародна організація праці (МОП)	http://www.ilo.org.un

80.	Представництво в Україні МОП	http://www.un.kiev.ua/ilo
81.	Міжнародна організація з міграції (МОМ)	http://www.iom.org.un
82.	Всесвітня організація з охорони здоров'я (ВООЗ)	http://www.who.org.un
83.	Представництво в Україні ВООЗ	http://www.un.kiev.ua/who
84.	Світовий банк	http://web.worldbank.org
85.	Рада з народонаселення	http://www.popcouncil.org/
86.	Бюро інформації про населення Population Reference Bureau	http://www.prb.org
87.	Демографічний щорічник ООН	http://unstats.un.org/unsd/demographic/products/dyb/dyb2.htm
88.	World Urbanization Prospects	http://esa.un.org
89.	Світова книга фактів	http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/docs/
90.	Європейська асоціація з вивчення населення	http://www.eaps.nl/index.php
91.	Реферативний журнал "Population Index on the Web"	http://popindex.princeton.edu/index.html
92.	Демоскоп Weekly	http://www.demoscope.ru/weekly
93.	Народи и религии мира. Энциклопедия	http://enc.mail.ru

ПРАКТИЧНІ РОБОТИ

Порядок виконання практичних робіт

1. Ознайомитись із завданнями.
2. Опрацювати літературу.
3. Відібрати потрібні статистичні показники, вивчити картографічну базу.
4. Проаналізувати статистичні та літературні джерела.
5. Зробити розрахунки, побудувати графіки, діаграми, виконати картосхеми.
6. Узагальнити теоретичний і статистичний матеріал. Зробити письмовий аналіз.

Практична робота 1

Тема. ДИНАМІКА КІЛЬКОСТІ НАСЕЛЕННЯ СВІТУ ТА РЕГІОНІВ

Мета. Вивчити тенденції зміни кількості населення світу та регіонів, опанувати методику обчислення темпів росту та приросту населення, графічного відображення динаміки людності; використати картографічний метод для зображення найбільших за людністю країн світу.

Завдання 1. Побудувати графіки зміни кількості населення світу та окремих регіонів (за даними табл. 1.1).

Завдання 2. Розрахувати частки регіонів у населенні світу. Заповнити табл. 1.2.

Завдання 3. Розрахувати показники відносного приросту, темпу росту та темпу приросту населення світу. Заповнити таблицю 1.3.

Темп приросту

$$T_{np} = \frac{P_n - P_o}{P_o} \cdot 100,$$

де P_o – кількість населення на початок періоду; P_n – кількість населення на кінець періоду.

Темп росту

$$T_p = \frac{P_n}{P_o} \cdot 100.$$

Відносний приріст

$$K = \frac{P_n - P_o}{P_o} \cdot 1000; \quad \bar{P} = \frac{P_o + P_n}{2}.$$

Завдання 4. На контурну карту нанести найбільші за кількістю населення країни світу у 2011 р. (табл. 1.4).

Завдання 5. Проаналізувати тенденції зміни кількості населення світу та регіонів.

1. Атлас світу. – К.: ДНВП “Картографія”, 2004.
2. Гудзеляк І.І. Географія населення: Навч. посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – С. 45–53.
3. Де Блій Г., Муллер П., Шаблій О. Географія: Світи, регіони, концепти / Переклад з англ., за редакцією і з співучастю О. Шаблія. – К.: Либідь, 2004. – С. 35.
4. Економічна і соціальна географія світу: Навч. посібник / За ред. Кузика С. П. – Львів: Світ, 2005. – С. 67–70.
5. Население мира: Демографический справочник / Сост. В. Борисов. – М.: Мысль, 1989. – С. 12–23.
6. Соціально-економічна географія світу / За ред. С. Кузика – Тернопіль: Підручники і посібники, 1998. – С. 234–242.
7. Сюткін С. І. Географія населення: Курс лекцій для студентів природничо-географічних факультетів інститутів та університетів. – Суми: СумДПУ ім. С. Макаренка, 2002. – С. 10–15.
8. Топчієв О. Г. Основи суспільної географії: Навч. посібник. – Одеса: Астропринт, 2009. – С. 170–173.

Таблиця 1.2

Розподіл населення світу за регіонами, %

Регіони	1000	1500	1900	1950	2011
Європа					
Азія					
Африка					
Америка					
Австралія і Океанія					
Усього	100	100	100	100	100

Таблиця 1.3

Відносні коефіцієнти зміни кількості населення світу

Регіони	Т _р , %		Т _{ІПР} , %		К, ‰	
	1960– 1970	2001– 2011	1960– 1970	2001– 2011	1960– 1970	2001– 2011
Світ						
Європа						
Азія						
Африка						
Америка						
Австралія і Океанія						

Таблиця 1.1

Кількість населення світу, млн. осіб

Роки	Увесь світ	Регіони					
		Європа	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія	Росія, СРСР
0	230	35	155	30	4	1	5
1000	305	43	195	40	15	1,5	10
1500	440	75	260	60	27	2,5	12
1650	550	82	330	100	15	3	20
1800	952	160	620	90	30	2	50
1850	1 247	205	790	110	65	2,5	75
1900	1 656	295	950	130	145	6	130
1950	2 527	392	1 392	220	330	13	180
1960	3 060	425	1 715	275	414	16	214
1970	3 722	460	2 147	356	509	19	243
1980	4 419	485	2 564	472	608	23	266
1990	5 292	499	3 077	648	721	26	290
2001	6137	727*	3720	818	841	31	144,4**
2010	6892	739*	4157	1030	929	37	141,9**
2011	6987	740*	4216	1051	942	37	142,8**
2025	8 084	746*	4780	1444	1068	46	139,0**
2050	9587	725*	5284	2300	1216	62	126,2**

* Враховуючи європейські країни колишнього СРСР з Росією.

** Російська Федерація.

Таблиця 1.4

Найбільші за кількістю населення країни

№	Країна	2003 р.	Країна	2011 р.
1	Китай	1304,2	Китай	1345,9
2	Індія	1065,5	Індія	1241,3
3	США	294,0	США	311,7
4	Індонезія	219,9	Індонезія	238,2
5	Бразилія	178,5	Бразилія	196,7
6	Пакистан	153,6	Пакистан	176,9
7	Бангладеш	146,7	Нігерія	162,3
8	Росія	143,2	Бангладеш	150,7
9	Японія	127,7	Росія	142,8
10	Нігерія	124,0	Японія	128,1
11	Мексика	103,5	Мексика	114,8
12	ФРН	82,5	Філіппіни	95,7
13	В'єтнам	81,4	В'єтнам	87,9
14	Філіппіни	80,0	Ефіопія	85,0
15	Єгипет	71,9	ФРН	81,6
16	Туреччина	71,3	Єгипет	80,4
17	Ефіопія	70,7	Іран	75,1
18	Іран	68,9	Туреччина	74,0
19	Таїланд	62,8	Таїланд	69,5
20	Франція	60,1	Дем. Респ. Конго	67,8
21	Великобританія	59,3	Франція	63,3
22	Італія	57,4	Велика Британія	62,7
23	Дем. Респ. Конго	52,8	Італія	60,8
24	М'янма	49,5	ПАР	50,5
25	Україна	48,5	М'янма	54,0
26	Республіка Корея	47,9	Республіка Корея	49,0
27	Колумбія	44,2	Колумбія	46,9
28	ПАР	44,0	Іспанія	46,2
29	Іспанія	41,3	Танзанія	46,2
30	Аргентина	36,9	Україна	45,9

Методичні рекомендації

1. Криві зміни кількості населення регіонів будують в одній системі координат. По вертикалі у масштабі показати значення кількості населення, по горизонталі – роки. Для зручності читання графіків рекомендується використати другу вертикальну шкалу масштабу для регіонів з невеликою кількістю населення. Виділити два періоди демографічного розвитку людства.

2. Усі розрахунки здійснювати з точністю до десятих.

3. Для картосхеми використати метод картодіаграми.

4. Для аналізу динаміки кількості населення світу і регіонів взяти до уваги рекомендовані літературні джерела, статистичні матеріали, побудовані графіки, результати власних обчислень. Простежити, як змінився ранг окремих країн світу у списку найбільших за людністю держав.

Завдання для самостійної роботи

1. На матеріалах інтернет-ресурсів Держкомстату України сформувати таблицю та описати динаміку кількості населення України [67]*.

2. Визначить джерела формування кількості населення України з 1993 р. до 2011 р., якщо за цей період в Україні народилося 8 млн. 21 тис. осіб, а померло 12 млн. 659 тис. осіб. Кількість населення України на 1.01.1993 р. становила 52 млн. 244 тис. осіб, на 1.01.2011 р. – 45 млн. 778 тис. осіб.

3. Розв'яжіть задачі 1–4 [14, с. 81–82].

Питання для співбесіди

1. Яке значення кількості населення для соціально-економічного розвитку країни?

2. Зростання населення та депопуляція: позитивні й негативні наслідки.

3. Зниження рейтингу України у списку найбільших держав світу та міжнародне значення нашої країни.

* Тут і надалі у завданнях для самостійної роботи посилання на загальний список літератури та інтернет-джерел.

Практична робота 2

Тема. АНАЛІЗ ПРИРОДНОГО ВІДТВОРЕННЯ НАСЕЛЕННЯ СВІТУ ТА РЕГІОНІВ

Мета. Виявити особливості природного відтворення населення регіонів, з'ясувати тенденції демовідтворювального процесу загалом та окремих його складових, виявити фактори демографічної ситуації у регіонах та країнах.

Завдання 1. Побудувати графіки зміни сумарного коефіцієнта народжуваності у світі, регіонах та Україні з 1950 р. до 2011 р.

Завдання 2. Виконати картосхему “Загальний коефіцієнт природного приросту, 2011 р.”. Для побудови картограми виділити 6 груп:

- до 0 ‰ – депопуляція;
- 0,1–5,0 ‰ – слабкий приріст;
- 5,1–10,0 ‰ – помірний приріст;
- 10,1–15,0 ‰ – швидкий приріст;
- 15,1–20,0 ‰ – дуже швидкий приріст;
- більше 20,1 ‰ – вибуховий ріст.

Завдання 3. Назвати країни з найвищими та найнижчими коефіцієнтами дитячої смертності. Порівняти ці значення з середнім коефіцієнтом дитячої смертності в Україні. Зазначити причини, які зумовлюють регіональну диференціацію рівня дитячої смертності (табл. 2.1).

Завдання 4. Описати регіональні відмінності тривалості життя людей (табл. 2.1).

Завдання 5. Вивчити формули розрахунку головних демографічних коефіцієнтів:

1) Загальний коефіцієнт народжуваності, ‰

$$n = \frac{N}{P} \cdot 1000,$$

де N – кількість народжених за один рік, осіб;
 \bar{P} – середньорічна кількість населення, осіб.

2) Загальний коефіцієнт смертності, ‰

$$m = \frac{M}{\bar{P}} \cdot 1000,$$

де M – кількість померлих за один рік, осіб;
 \bar{P} – середньорічна кількість населення, осіб.

3) Загальний коефіцієнт природного приросту, ‰

$$k = n - m; \quad k = \frac{N - M}{\bar{P}} \cdot 1000.$$

4) Сумарний коефіцієнт народжуваності, осіб

$$F_{sum} = \sum_{x=15}^{49} F_x \cdot h : 1000,$$

де F_x – повікові коефіцієнти народжуваності, ‰;
 h – часовий інтервал, р. (переважно 1 або 5 р.).

5) Повікові коефіцієнти народжуваності, ‰

$$F_x = \frac{N_x}{\bar{W}_x} \cdot 1000,$$

де N_x – кількість народжених дітей у жінок у віці x , осіб (x від 15 до 49);

\bar{W}_x – середньорічна кількість жінок віку x , осіб.

6) Повікові коефіцієнти смертності, ‰

$$m_x = \frac{M_x}{\bar{P}_x} \cdot 1000,$$

де M_x – кількість померлих у віці x , осіб;

\bar{P}_x – середньорічна кількість населення у віці x , осіб.

7) Структура смертності (за причинами смертей).

Розраховується в особах на 10 000 або 100 000 осіб середньорічного населення, або у відсотках, що померли від певних захворювань чи інших причин.

8) Загальний коефіцієнт дитячої смертності, ‰

$$m_o = \frac{M_o}{\frac{2}{3}N + \frac{1}{3}N_{-1}} \cdot 1000,$$

де M_o – кількість померлих у віці до 1 року, осіб;

N – кількість народжених у цьому році, осіб;

N_{-1} – кількість народжених у попередньому році, осіб.

9) Нетто-коефіцієнт відтворення населення

$$R_o = n \cdot \delta \cdot \sum_{15}^{49} F_x \cdot \frac{{}^F L_x}{l_o} \cdot 0,001.$$

Тут n – віковий період, 1 або 5 років;

δ – частка дівчаток при народженні (0,49);

F_x – повікові коефіцієнти народжуваності, ‰;

${}^F L_x$ – показники кількості живих жінок (із таблиць смертності), або показники доживання до певного віку, осіб;

l_o – корінь таблиці смертності (10 000 або 100 000 жінок).

10) Брутто-коефіцієнт відтворення населення

$$R_1 = F_{sum} \cdot \delta.$$

Завдання 6. Охарактеризувати загальні тенденції природного руху населення світу та регіонів. Зазначити, які фактори зумовлюють регіональні особливості відтворення населення.

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. – К.: ДНВП “Картографія”, 2010. – С. 72–73.

2. *Гудзеляк І.І.* Географія населення: Навч. посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – С. 45–70.
3. Економічна і соціальна географія світу: Навч. посібник / За ред. Кузика С. П. – Львів: Світ, 2005. – С. 67–70.
4. Население мира: Демографический справочник / Сост. В. А. Борисов. – М., 1989. – С. 30–103.
5. *Сюткін С. І.* Географія населення: Курс лекцій для студентів природничо-географічних факультетів інститутів та університетів. – Суми: СумДПУ ім. С. Макаренка, 2002. – С. 10–15.
6. *Топчієв О. Г.* Основи суспільної географії: Навч. посібник. – Одеса: Астропринт, 2009. – С. 175–191.

Методичні рекомендації

1. Для побудови графіків використати статистичні дані табл. 9 [2, с. 60]* і табл. 2.1.
2. Картосхему виконати на підставі власних розрахунків природного приросту населення субрегіонів світу (табл. 2.1).
3. Для характеристики природного відтворення населення світу додатково використати картосхеми [1, с. 72–73] та статистичні дані [2, с. 217–230].

Завдання для самостійної роботи

1. За допомогою статистичних показників виявіть територіальні відмінності народжуваності, смертності, природного приросту та тривалості життя населення України [67].
2. Виділіть регіони України за подібністю демографічної ситуації. Вкажіть причити такої територіальної диференціації.
3. Випишіть і порівняйте статистичні показники, які відображають структуру смертності (за головними причинами) населення України та однієї з розвинених країн світу.
4. Розв'яжіть задачі 5 – 9 [14, с. 82].

* Тут і надалі у методичних рекомендаціях подаються посилання на список літератури до практичної роботи.

Питання для співбесіди

1. Що можна вважати демографічною проблемою – високий природний приріст чи природне скорочення? Наведіть приклади та аргументи.
2. Як вливають сучасні процеси природного відтворення населення великих регіонів на майбутню геополітичну ситуацію у світі?
3. Які заходи демографічної політики реалізують країни світу?
4. Запропонуйте шляхи покращення демографічної ситуації в Україні.

Таблиця 2.1

Основні демографічні показники країн світу, 2011 р. *

Країна	Населення, середина 2011 р., млн осіб	Населення, 2025 р., млн осіб	Коефіцієнт народжуваності, ‰	Коефіцієнт смертності, ‰	Коефіцієнт смертності, ‰	Сумарний коефіцієнт народжуваності, осіб	Частка населення у віці, %		Очікувана тривалість життя, років		
							до 15 р.	65 і старші	середня	чоловіки	жінки
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
УВЕСЬ СВІТ	6987	8084	20	8	44	2,5	27	8	70	68	72
Розвинені країни	1242	1290	11	10	5	1,7	16	16	78	74	81
Країни, що розвиваються	5745	6794	22	8	48	2,6	29	6	68	66	70
Найменш розвинені країни	861	1176	35	11	76	4,5	41	3	59	57	60
Африка	1051	1444	36	12	74	4,7	41	4	58	56	59
<i>Північна Африка</i>	213	261	25	6	33	2,9	31	5	71	69	73
Алжир	36,0	42,0	19	5	22	2,3	27	5	73	72	75
Єгипет	82,6	100,9	25	5	23	2,9	31	5	73	71	75
Західна Сахара	0,5	0,7	32	9	60	4,3	39	4	61	59	63
Лівія	6,4	7,5	22	4	14	2,5	31	4	75	73	78
Марокко	32,3	36,4	19	6	30	2,2	28	6	72	70	75
Судан	44,6	60,8	33	9	59	4,5	40	4	62	60	63

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Туніс	10,7	12,1	18	6	18	2,1	24	7	75	73	77
<i>Західна Африка</i>	313	452	40	14	85	5,5	43	3	54	53	55
Бенін	9,1	13,0	40	11	78	5,4	44	3	56	54	58
Буркіна-Фасо	17,0	25,5	43	12	73	5,8	45	2	56	55	57
Гана	25,0	33,4	31	8	45	4,1	38	4	64	63	65
Гамбія	1,8	2,5	39	9	68	5,0	44	2	59	57	60
Гвінея	10,2	14,3	39	13	86	5,3	43	4	54	53	56
Гвінея-Бісау	1,6	2,1	39	16	103	5,1	41	3	48	47	50
Кабо-Верде	0,5	0,6	22	5	19	2,5	32	6	74	70	78
Кот-д'Івуар	22,6	30,4	37	13	97	4,9	41	4	52	51	54
Ліберія	4,1	6,0	43	12	78	5,8	43	3	57	56	58
Мавританія	3,5	4,7	33	9	71	4,4	40	3	59	57	61
Малі	15,4	22,0	45	15	116	6,4	48	3	52	50	53
Нігер	16,1	26,2	48	12	88	7,0	49	2	55	54	55
Нігерія	162,3	237,1	41	16	89	5,7	43	3	52	51	53
Сенегал	12,8	17,9	36	9	51	4,7	44	2	59	58	61
Сьєрра-Леоне	5,4	7,5	37	15	89	5,0	42	4	53	51	56
Того	5,8	8,4	36	8	55	4,7	42	4	62	60	65
<i>Східна Африка</i>	336	486	39	11	69	5,3	44	3	56	55	57
Бурунді	10,2	15,5	42	10	66	6,4	46	3	57	56	59
Джібуті	0,9	1,2	29	10	76	3,7	35	3	58	57	60
Ерїтрея	5,9	8,0	34	8	43	4,7	43	4	62	60	64
Ефіопія	87,1	119,8	37	10	77	5,3	43	3	56	54	57
Замбія	13,5	21,0	46	15	84	6,3	46	3	49	49	49
Зімбabwe	12,1	17,4	34	15	57	4,1	44	4	46	46	45
Кенія	41,6	59,1	37	10	59	4,7	42	3	57	56	59
Комори	0,8	1,0	36	8	65	4,8	43	3	61	60	63

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Маврікій	1,3	1,6	12	7	12,5	1,5	22	7	73	69	77
Мадагаскар	21,3	31,2	35	6	42	4,6	43	3	67	65	68
Майотта	0,2	0,3	33	3	6	4,2	46	2	77	74	81
Малаві	15,9	22,9	42	15	84	5,7	45	3	54	54	54
Мозамбік	23,1	32,4	41	14	86	5,6	45	3	52	50	55
Реюньйон	0,9	1,0	17	6	6	2,3	25	8	78	74	81
Руанда	10,9	15,3	33	12	50	4,6	42	3	55	54	57
Сейшельські Острови	0,1	0,1	18	8	11,5	2,4	23	8	73	68	78
Сомалі	9,9	13,3	43	15	107	6,4	45	2	51	50	53
Танзанія	46,2	70,9	40	11	51	5,4	45	3	57	56	57
Уганда	34,5	54,1	46	12	74	6,4	48	3	54	53	55
Центральна Африка	131	183	43	16	106	5,7	45	3	50	48	51
Ангола	19,6	28,8	43	15	102	5,7	47	3	50	49	52
Габон	1,5	2,0	27	9	45	3,4	35	4	63	62	64
Демократична Республіка Конго	67,8	95,4	45	17	111	6,1	46	3	49	47	50
Екваторіальна Гвінея	0,7	1,0	37	15	95	5,3	39	3	51	50	53
Камерун	20,1	27,4	37	15	91	4,8	41	4	51	50	52
Конго	4,1	5,6	36	11	68	4,7	40	4	58	56	59
Сан-Томе і Принсіпі	0,2	0,2	34	7	45	4,6	44	3	62	61	64
Центрально-африканська Республіка	5,0	6,6	37	15	102	4,7	41	4	50	48	51
Чад	11,5	16,4	45	16	125	6,0	45	3	50	48	51
Південна Африка	58	63	22	14	49	2,5	31	5	53	53	54
Ботсвана	2,0	2,4	26	14	36	3,1	32	4	53	54	52
Лесото	2,2	22,5	27	15	91	3,1	37	4	49	49	48

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Намібія	2,3	2,9	26	8	31	3,3	36	4	62	62	63
Південна Африка	50,5	53,8	21	14	48	2,4	30	5	53	53	54
Свазіленд	1,2	1,4	30	14	67	3,5	38	3	49	49	48
Америка	942	1068	16	7	15	2,1	25	9	76	73	79
<i>Північна Америка</i>	346	391	13	8	6	1,9	19	13	78	76	81
Канада	34,5	39,8	11	7	5,1	1,7	16	14	81	78	83
США	311,7	351,4	13	8	6,1	2,0	20	13	78	75	80
<i>Латинська Америка і Карибський регіон</i>	596	676	18	6	19	2,2	28	7	74	71	77
<i>Центральна Америка</i>	158	185	20	5	17	2,4	31	6	76	73	78
Беліз	0,3	0,4	25	4	17	2,9	36	4	74	72	76
Гондурас	7,8	9,9	26	5	24	3,1	36	4	73	71	76
Гватемала	14,7	19,7	30	6	30	3,6	41	4	71	67	74
Коста-Ріка	4,7	5,5	16	4	8,8	1,9	24	7	79	77	82
Мексика	114,8	131,0	19	5	14	2,3	29	6	77	75	79
Нікарагуа	5,9	6,9	23	5	19	2,6	34	5	74	71	77
Панама	3,6	4,3	19	5	17	2,4	29	7	76	74	79
Сальвадор	6,2	6,8	20	7	20	2,3	33	7	72	67	77
<i>Карибський регіон</i>	42	45	18	7	32	2,4	27	9	72	70	75
Антигуа і Барбуда	0,1	0,1	14	6	14	1,8	28	7	75	73	78
Багамські Острови	0,4	0,4	13	5	12	1,7	26	6	76	72	79
Барбадос	0,3	0,3	13	8	12	1,7	17	12	77	74	80
Гаїті	10,1	11,6	27	9	59	3,4	36	4	62	61	64
Гваделупа	0,4	0,4	14	7	9	2,2	22	13	80	76	83
Гренада	0,1	0,1	19	6	13	2,2	27	7	76	74	78
Домініка	0,1	0,1	15	8	16	2,0	27	10	76	73	79

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Домініканська Республіка	10,0	10,6	22	6	23	2,6	31	6	73	69	76
Куба	11,2	11,5	12	8	4,8	1,7	17	12	78	76	80
Мартініка	0,4	0,4	13	7	9	2,0	20	15	81	78	84
Пуерто-Ріко	3,7	3,7	11	7	8,8	1,6	20	15	79	75	83
Сент-Вінсент і Гренадіни	0,1	0,1	17	7	22	2,0	26	7	72	70	75
Сент-Кітс і Невіс	0,1	0,1	13	7	10	1,8	24	7	75	72	77
Сент-Люсія	0,2	0,2	13	6	22	1,9	25	7	75	72	77
Тринідад і Тобаго	1,3	1,4	14	8	25	1,6	25	7	70	67	74
Ямайка	2,7	2,8	16	7	24	2,3	27	9	73	71	76
Південна Америка	396	447	17	6	18	2,1	27	7	74	71	77
Аргентина	40,5	46,9	19	8	12,1	2,4	26	10	76	72	79
Болівія	10,1	12,5	26	7	42	3,3	36	5	67	65	69
Бразилія	196,7	216,2	15	6	20	1,9	25	7	74	70	77
Венесуела	29,3	35,1	21	5	15,8	2,5	29	6	74	71	77
Гайана	0,8	0,8	22	6	38	2,7	33	4	70	67	73
Гвіана	0,2	0,4	28	3	12,1	3,4	35	4	77	73	80
Еквадор	14,7	17,2	21	5	19	2,5	30	6	76	73	79
Колумбія	46,9	52,4	18	6	16	2,1	29	6	73	70	77
Парагвай	6,6	8,2	24	5	28	2,9	33	5	73	71	75
Перу	29,4	34,1	21	6	17	2,5	31	6	74	71	76
Сурінам	0,5	0,6	18	7	20	2,3	28	7	71	68	74
Уругвай	3,4	3,5	14	10	10,6	2,0	23	13	76	73	80
Чілі	17,3	19,1	15	5	7,8	1,9	23	9	79	75	82
Азія	4216	4780	18	7	39	2,2	26	7	70	68	72
Західна Азія	238	300	24	5	27	3,0	32	5	72	70	75

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Азербайджан	9,2	10,4	17	6	11	2,3	22	7	74	71	76
Бахрейн	1,3	1,7	15	2	7	1,9	20	2	75	73	78
Вірменія	3,1	3,1	14	10	13	1,7	20	10	72	69	76
Грузія	4,3	3,9	14	11	28	1,9	17	14	74	69	79
Ємен	23,8	35,3	38	7	51	5,3	45	3	65	63	66
Ізраїль	7,9	9,4	22	5	3,6	3,0	28	10	82	80	84
Ірак	32,7	48,9	35	6	34	4,7	43	3	69	66	72
Йорданія	6,6	9,3	31	4	23	3,8	37	3	73	72	74
Катар	1,7	2,1	11	1	8	2,1	14	1	78	78	78
Кіпр	1,1	1,1	13	7	7	1,6	17	10	78	76	81
Кувейт	2,8	3,7	19	3	9	2,3	26	3	74	74	75
Ліван	4,3	4,8	20	5	21	2,1	25	7	72	70	75
Об'єднані Арабські Емірати	7,9	9,9	13	1	7	1,8	18	1	76	76	77
Оман	3,0	3,9	29	3	12	3,3	24	2	73	70	76
Палестинські Території	4,2	6	33	4	25	4,6	43	3	72	71	74
Саудівська Аравія	27,9	36,0	21	4	18	2,9	31	3	73	73	75
Сірія	22,5	26,5	26	4	17	3,2	37	4	74	72	76
Туреччина	74,0	85,4	18	6	23	2,1	26	7	73	71	76
Центральна і Південна Азія	1795	2147	23	7	53	2,7	33	5	65	64	66
Афганістан	32,4	47,6	44	16	131	6,3	44	2	44	44	44
Бангладеш	150,7	183,2	22	6	45	2,4	31	5	69	68	69
Бутан	0,7	0,9	22	8	47	2,6	31	5	69	68	69
Індія	1241,3	1458,7	23	7	50	2,6	33	5	61	63	65
Іран	77,9	90,5	19	6	45	1,9	25	5	70	68	71

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Казахстан	16,6	18,7	23	9	18	2,7	24	7	69	63	74
Киргизстан	5,6	6,6	26	7	25	3,0	29	5	69	65	73
Мальдіви	0,3	0,4	23	4	11	2,4	28	5	73	73	74
Непал	30,5	37,7	25	6	53	2,9	37	4	68	67	68
Пакистан	176,9	229,6	28	8	64	3,6	36	4	65	64	66
Таджикистан	7,5	9,6	28	4	56	3,4	38	4	72	70	75
Туркменістан	5,1	5,9	22	8	50	2,4	30	4	63	58	67
Узбекистан	28,5	34,5	24	5	47	2,7	30	4	67	63	70
Шрі-Ланка	20,9	23,2	18	6	15	2,3	26	6	74	71	78
Південно-Східна Азія	602	698	19	7	28	2,3	28	6	71	68	73
Бруней	0,4	0,5	16	3	7	1,7	27	3	78	77	80
В'єтнам	87,9	100,4	17	7	16	2,0	25	7	73	70	76
Індонезія	238,2	273,2	19	6	30	2,3	28	6	71	69	74
Камбоджа	14,7	18,0	26	8	58	3,0	33	4	62	60	64
Лаос	6,3	7,9	31	8	59	3,9	41	4	65	64	69
Малайзія	28,9	35,3	21	5	8	2,6	30	5	74	72	77
М'янма	54,0	61,7	20	8	52	2,3	28	5	64	62	67
Сінгапур	5,2	5,8	9	4	2,0	1,2	17	9	81	79	84
Східний Тимор	1,2	1,7	40	10	64	5,7	45	3	62	61	62
Таїланд	69,5	72,9	12	7	12	1,6	21	9	74	70	77
Філіппіни	95,7	120,2	25	6	22	3,2	36	4	68	65	72
Східна Азія	1581	1634	12	7	16	1,5	16	10	75	73	78
Гонконг (Китай)	7,1	8,1	13	6	1,6	1,1	12	13	83	80	86
Китай	1345,9	1404,2	12	7	17	1,5	17	9	74	72	77
Корея Південна	49,0	49,1	9	5	3,2	1,2	16	13	81	77	84
Корея Північна	24,5	26,2	15	9	32	2,0	23	9	68	64	72

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Макао (Китай)	0,6	0,8	9	3	3	1,1	12	8	82	79	85
Монголія	2,8	3,4	24	6	39	2,6	28	4	67	64	71
Тайвань	23,2	23,4	7	6	4,1	0,9	16	11	79	76	82
Японія	128,1	119,3	8	9	2,6	1,4	13	23	83	80	86
Європа	740	746	11	11	6	1,6	16	16	76	73	80
<i>Північна Європа</i>	100	108	13	9	4	1,9	17	16	80	77	82
Велика Британія	62,7	68,6	13	9	4,5	2,0	17	16	80	78	82
Данія	5,6	5,8	12	10	3,4	1,9	18	17	79	77	81
Естонія	1,3	1,3	12	12	3,3	1,6	15	17	75	70	80
Ірландія	4,6	5,4	17	6	3,6	2,1	21	11	79	77	82
Ісландія	0,3	0,4	15	6	2,2	2,2	21	12	81	80	84
Латвія	2,2	2,3	8	13	5,7	1,3	14	17	73	68	78
Литва	3,2	3,0	11	13	4,3	1,5	15	16	73	68	79
Норвегія	5,0	5,6	13	8	2,8	1,9	19	15	81	79	83
Фінляндія	5,4	5,8	11	9	2,6	1,9	17	18	80	77	83
Швеція	9,4	10,2	12	10	2,5	2,0	17	18	82	80	84
<i>Західна Європа</i>	190	193	10	9	4	1,7	16	18	81	78	83
Австрія	8,4	8,9	9	9	3,7	1,4	15	18	80	77	83
Бельгія	11,0	11,9	12	10	3,4	1,8	17	17	80	77	82
Ліхтенштейн	0,04	0,04	11	6	3,3	1,6	16	14	80	79	82
Люксембург	0,5	0,6	12	7	3,0	1,6	18	14	80	78	83
Монако	0,04	0,04	7	7	-	-	13	24	-	-	-
Німеччина	81,8	78,7	8	10	3,5	1,4	13	21	80	77	83
Нідерланди	16,7	17,5	11	8	3,8	1,8	18	15	81	79	83
Франція	63,3	67,3	13	9	3,6	2,0	18	17	82	78	85
Швейцарія	7,9	8,6	10	8	3,8	1,5	15	17	82	80	84
<i>Східна Європа</i>	295	285	12	13	8	1,5	15	14	71	66	76

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Білорусь	9,5	9,0	12	14	4,7	1,5	15	14	71	65	76
Болгарія	7,5	6,7	10	15	9,4	1,5	14	18	74	70	77
Молдова	4,1	4,0	11	12	12	1,3	17	10	69	65	73
Польща	38,2	37,3	11	10	5,0	1,4	15	14	76	72	80
Росія	142,8	139,0	13	14	8,1	1,6	15	13	69	63	75
Румунія	21,4	20,7	10	12	9,9	1,3	15	15	73	70	77
Словаччина	5,4	5,6	11	10	5,7	1,4	15	12	75	71	79
Угорщина	10,0	9,8	9	13	5,3	1,3	15	16	74	70	78
Україна	45,7	42,3	11	15	9,1	1,4	14	16	69	64	75
Чехія	10,5	10,9	11	10	2,7	1,5	14	15	78	74	81
Південна Європа	155	159	10	9	5	1,4	15	18	80	77	83
Албанія	3,2	3,3	11	5	18,0	1,4	23	9	75	73	78
Андорра	0,1	0,1	10	3	3,1	1,2	14	13	-	-	-
Боснія та Герцеговина	3,8	3,7	9	9	6	1,3	15	14	76	73	78
Греція	11,3	11,7	10	10	3,2	1,5	14	19	80	78	82
Іспанія	46,2	48,4	11	8	3,5	1,4	15	17	82	79	85
Італія	60,8	62,2	9	10	3,7	1,4	14	20	81	79	84
Косово	2,3	2,7	21	7	33	2,5	32	6	69	67	71
Македонія	2,1	2,1	12	9	7	1,6	18	12	74	72	76
Мальта	0,4	0,4	10	8	6,7	1,4	16	15	79	78	82
Португалія	10,7	10,8	9	10	3,0	1,3	15	18	79	76	82
Сан-Маріно	0,03	0,04	10	7	2,0	1,3	15	16	83	81	86
Сербія	7,3	6,8	9	14	6,7	1,4	15	17	74	71	76
Словенія	2,1	2,1	11	9	2,5	1,6	14	17	80	76	83
Хорватія	4,4	4,3	10	12	5,3	1,5	15	17	76	72	80
Чорногорія	0,6	0,7	14	9	9,3	1,9	19	13	74	72	77
Океанія	37	45	18	7	24	2,5	24	11	77	75	79

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Австралія	22,7	27,6	14	6	3,9	1,9	19	14	82	79	84
Вануату	0,3	0,3	31	5	21	4,1	37	3	71	70	73
Гуам	0,2	0,2	19	6	10,9	2,7	27	7	79	76	82
Кірібаті	0,1	0,1	28	8	52	3,5	35	4	61	59	63
Маршаллові Острови	0,1	0,1	31	6	21	4,3	41	2	66	64	67
Науру	0,01	0,01	28	10	38	3,2	35	1	56	55	57
Нова Зеландія	4,4	5,0	15	7	5,1	2,2	20	13	81	79	83
Нова Каледонія	0,3	0,3	17	5	6	2,2	27	7	76	72	80
Палау	0,02	0,02	14	8	20	2,0	20	6	69	66	72
Папуа-Нова Гвінея	6,9	9,5	34	8	58	4,4	40	3	62	60	64
Самоа	0,2	0,2	28	5	20	4,6	40	5	73	72	74
Соломонові Острови	0,5	0,8	34	7	24	4,6	39	3	66	65	68
Тонга	0,1	0,1	27	7	19	4,2	38	6	70	67	73
Тувалу	0,01	0,01	23	9	17	3,7	32	6	64	62	65
Федеративні Штати Мікронезії	0,1	0,1	24	5	38	3,8	35	4	69	68	70
Фіджі	0,9	0,9	22	8	16	2,7	29	15	68	65	70
Французька Полінезія	0,3	0,3	17	4	5,5	2,1	24	6	74	72	77

* Правопис географічних назв подано згідно з: Атлас світу. – К.: ДНВП “Картографія”, 2004.

Практична робота 3

Тема. ВІКОВО-СТАТЕНА СТРУКТУРА НАСЕЛЕННЯ СВІТУ

Мета. Вивчити віковий і статевий склад населення світу і регіонів; з'ясувати специфіку його формування; опанувати методику графічного зображення та аналізу віково-статевої структури населення,.

Завдання 1. Побудувати стовпчикові порівняльні діаграми вікової структури населення світу та регіонів (за показниками 1970 і 2011 рр.).

Завдання 2. Проаналізувати територіальні особливості процесу старіння населення. Назвати країни з найвищим рівнем “старості”.

Завдання 3. Скласти дві таблиці (розвинена країна та країна, що розвивається) “Віково-статева структура населення країни” (на вибір). Побудувати віково-статеві піраміди населення двох країн. Штриховкою показати переважання статей в усіх вікових групах. Описати виявлені відмінності. Визначити, до якого типу вікової структури належить населення досліджуваних країн.

Вікові групи	Чоловіки		Жінки	
	осіб	%	осіб	%

Завдання 4. Проаналізувати вікову та статеву структуру населення світу та регіонів. Які фактори впливають на формування віково-статевої структури населення?

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л. Дрогушевська та ін. – К.: ДНВП “Картографія”, 2010. – С. 72.
2. Гудзеляк І.І. Географія населення: Навч. посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – С. 70–80.
3. Економічна і соціальна географія світу: Навч. посібник / За ред. Кузика С. П. – Львів: Світ, 2005. – С. 75–76.

4. Население мира: Демографический справочник / Сост. В. А. Борисов. – М.: Мысль, 1989. – С. 292, 304–308.
5. Население мира. Этнодемографический справочник / Сост. С. И. Брук. – М., 1986. – С. 767–775.
6. *Сюткін С. І.* Географія населення: Курс лекцій для студентів природничо-географічних факультетів інститутів та університетів. – Суми: СумДПУ ім. С. Макаренка, 2002. – С. 21–27.
7. *Топчієв О. Г.* Основи суспільної географії: Навч. посібник. – Одеса: Астропринт, 2009. – С. 176–179.

Методичні рекомендації

1. Для побудови стовпчикових діаграм використати статистичні дані табл. 15 [2, с. 75] і табл. 2.1.
2. Територіальний аналіз процесу старіння населення виконати за допомогою матеріалів табл. 2.1 беручи до уваги підходи ООН стосовно визначення критерію демографічного постаріння (понад 7 % населення старше 65 років).
3. Для складання таблиць віково-статевої структури населення використати статистичні матеріали Демографічного щорічника ООН. Усе населення країни прийняти за 100 %.
4. Приклад побудови віково-статевої піраміди наведено у [2, с. 78]. Зліва показують частку чоловічого населення, справа – жіночого. Для порівняльного аналізу застосувати однаковий масштаб для двох пірамід.

Завдання для самостійної роботи

1. Охарактеризуйте динаміку статевого складу населення України [17; 50; 67].
2. Випишіть показники, які відображають динаміку вікового складу населення України [17; 50; 67]. Назвіть області з найвищим рівнем демографічного старіння.
3. Опишіть сучасну віково-статеву структуру населення України [67]. Порівняйте її з тими країнами, які Ви досліджували.
4. Розв'яжіть задачі 10–18 [14, с. 82].

Питання для співбесіди

1. Які економічні та демографічні наслідки демографічного старіння?

2. Які загрози виникають при статевому дисбалансі в окремих поселеннях чи територіях?

3. Якими заходами демографічної та соціально-економічної політики можна впливати на формування статевого та вікового балансу населення?

Практична робота 4

Тема. ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ СВІТУ

Мета. Вивчити зміст головних понять і категорій, які застосовують у географії економічної діяльності населення; з'ясувати особливості формування працересурсного потенціалу та зайнятості населення різних типів країн.

Завдання 1. Охарактеризувати регіональні відмінності освітнього рівня населення [2, с. 102–104].

Завдання 2. Побудувати структурні діаграми зайнятості населення різних типів країн (за даними табл. 4.1).

Завдання 3. Описати регіональні відмінності рівня та структури зайнятості населення світу [1, с. 77; 2, с. 105–110]

1. Атлас вчителя / В.В. Молочко, Ж.Є. Бонк, І.Л.Дрогушевська та ін. – К.: ДНВП “Картографія”, 2010. – С. 77.
2. Гудзеляк І.І. Географія населення: Навч. посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – С. 99–110.
3. Економічна і соціальна географія світу: Навч. посібник / За ред. Кузика С. П. – Львів: Світ, 2005. – С. 77–78, 85–87.
4. Соціально-економічна географія світу / За ред. С. Кузика – Тернопіль, 1998. – С. 121–122.
5. Сюткін С. І. Географія населення: Курс лекцій для студентів природничо-географічних факультетів інститутів та університетів. – Суми: СумДПУ ім. С. Макаренка, 2002. – С. 47–52.

6. *Топчієв О. Г.* Основи суспільної географії: Навч. посібник. – Одеса: Астропринт, 2001. – С. 279–283.
7. *Шувалов Е. Л.* География населения. – М.: Просвещение, 1985. – С. 77–94.

Методичні рекомендації

1. Для побудови структурних діаграм вибрати по одній країні кожного соціально-економічного типу.

Завдання для самостійної роботи

1. Вивчити й описати особливості формування та використання працересурсного потенціалу України. Яка частка трудових ресурсів у населенні? Яка частка економічно активного населення в країні? Який рівень і структура зайнятості населення? [50; 67]

2. Обчислити коефіцієнт економічного навантаження працездатного населення України. [50; 67]

Коефіцієнт економічного навантаження по утриманню дітей:

$$K_{\partial} = \frac{P_{+19}}{P_{20+59}}.$$

Коефіцієнт економічного навантаження з утримання похилих людей:

$$K_n = \frac{P_{60+}}{P_{20+59}}.$$

Інтегральний коефіцієнт економічного навантаження:

$$K_i = K_{\partial} + K_n.$$

Питання для співбесіди

1. Які чинники визначають особливості зайнятості населення певної території?
2. Як формується ринок праці країни чи регіону?
3. Якими засобами можна регулювати ринок праці?
4. Чи достатньо ефективно використовується працересурсний потенціал України?
5. Які новітні тенденції перерозподілу працересурсного потенціалу у світі?

Таблиця 4.1

Структура зайнятості населення світу у 2008 р., %

Країна	Сільське господарство	Промисловість	Сфера послуг
Україна	15,8	18,5	65,7
Японія	4,2	18,9	76,9
США	1,6	13,6	84,7
Канада	2,3	14,3	83,4
ФРН	2,3	23,2	74,6
Швеція	2,2	15,0	82,8
Франція	3,0	15,8	81,1
Австрія	5,6	17,9	76,5
Греція	11,6	13,7	74,8
Австралія	3,3	12,4	84,3
ПАР	5,7	17,4	77,0
Ізраїль	1,7	16,1	82,2
Польща	14,7	23,8	61,4
Болгарія	7,5	26,5	65,9
Хорватія	13,6	21,6	64,8
Албанія	58,0	7,8	34,2
Росія	8,6	21,3	70,0
Республіка Корея	7,4	18,0	74,6
Китай	43,0	25,0	32,0
Індія	60,0	12,0	28,0
Індонезія	42,1	13,7	44,3
Камбоджа	76,6	6,5	16,9
Туреччина	23,7	21,0	55,4
ОАЕ	4,4	11,9	83,7
Єгипет	11,2	16,8	72,0
Ефіопія	79,3	5,2	15,5
Ботсвана	8,4	12,6	79,0
Мексика	13,1	17,4	69,5
Бразилія	18,3	15,3	66,5
Багами	2,3	17,9	79,8
Коста-Ріка	12,3	13,8	73,9

Практична робота 5

Тема. РОЗМІЩЕННЯ НАСЕЛЕННЯ. ГЕОГРАФІЯ МІГРАЦІЙ

Мета. Вивчити закономірності розміщення населення світу та окремих регіонів, особливості причин і напрямів сучасної міграції населення. Опанувати методику картографування розміщення та міграції населення.

Завдання 1. Назвати і пояснити характер впливу окремих чинників на ступінь заселеності території. Вказати ареали з найвищою і найнижчою концентрацією населення.

Завдання 2. Проаналізувати показники середньої щільності населення країн світу (табл. 5.1).

Завдання 3. На контурній карті показати сучасні напрями міграції населення світу, а також країни-донори та країни-реципієнти мігрантів (табл. 5.1). Проаналізувати виконану картосхему.

1. Атлас вчителя. – К.: ДНВП “Картографія”, 2010. – С. 70, 73.
2. *Гудзеляк І.І.* Географія населення: Навч. посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – С. 111–120, 135–150.
3. Економічна і соціальна географія світу: Навч. посібник / За ред. Кузика С. П. – Львів: Світ, 2005. – С. 87–91.
4. *Сюткін С.І.* Географія населення: Курс лекцій для студентів природничо-географічних факультетів інститутів та університетів. – Суми: СумДПУ ім. С. Макаренка, 2002. – С. 53–77.
5. *Топчієв О.Г.* Основи суспільної географії: Навч. посібник. – Одеса: Астропринт, 2001. – С. 283–287.

Методичні рекомендації

1. Для аналізу характеру розміщення населення світу порівняйте карту щільності [1, с. 70] з фізичною картою світу [1, с. 34–35].

2. Зверніть увагу на особливості щільності сільського населення та характер розміщення міського населення.

3. Поділ країн на донорів та реципієнтів мігрантів здійснюють за показником сальдо міграції (негативне або позитивне).

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте картосхему “Розселення та густота населення України” [6, с. 252–253].

2. Складіть рейтингову таблицю областей України за показником щільності населення на 1.01.2012 р. [67].

3. Вивчіть динаміку міграційних процесів населення України [28, с. 223–233].

Питання для співбесіди

1. Як у подальшому змінюватиметься карта щільності населення світу?

2. Які чинники визначатимуть міграції населення в інформаційному суспільстві?

3. Чи доцільно залучати мігрантів з країн, що розвиваються до ринку праці розвинених країн світу?

4. Які, на Вашу думку, мали би бути головні принципи міграційної політики України?

Таблиця 5.1

Головні показники розселення, міграції та соціально-економічного розвитку, 2011 р.

Країна	Відносне сальдо міграції, осіб / 1000 осіб населення	Рівень урбанізації, %	Щільність населення, осіб / км ²	ВНД на 1 особу, дол. США, 2009 р.
1	2	3	4	5
УВЕСЬ СВІТ	-	51	51	10240
Розвинені країни	2	75	27	32470
Країни, що розвиваються	-1	46	69	5440
Найменш розвинені країни	-1	28	41	1220
Африка	-1	39	35	2720
<i>Північна Африка</i>	-1	51	25	5540
Алжир	-1	67	15	8110
Єгипет	-1	43	83	5680
Західна Сахара	8	82	2	-
Лівія	-8	78	4	16400
Марокко	-3	56	72	4400
Судан	1	41	18	1990
Туніс	-0	68	65	7810
<i>Західна Африка</i>	-1	45	51	1690
Бенін	0	43	81	1510
Буркіна-Фасо	-1	24	62	1170
Гана	-0	52	105	1530
Гамбія	-1	59	157	1330
Гвінея	-1	28	42	940
Гвінея-Бісау	-1	30	45	1060
Кабо-Верде	-5	62	123	3530
Кот-д'Івуар	-1	51	70	1640
Ліберія	-1	47	37	290
Мавританія	-1	42	3	1940
Малі	-5	33	12	1190
Нігер	-0	17	13	680
Нігерія	-0	51	176	2070
Сенегал	-2	43	65	1810
Сьєрра-Леоне	-0	39	75	790
Того	0	37	103	850

1	2	3	4	5
<i>Східна Африка</i>	-1	22	53	1080
Бурунді	5	11	367	390
Джібуті	0	76	39	2480
Еритрея	0	22	51	580
Ефіопія	-1	17	79	930
Замбія	-1	36	18	1280
Зімбабве	0	29	31	-
Кенія	-0	18	72	1570
Комори	-3	28	337	1180
Маврій	-0	42	630	13270
Мадагаскар	-0	31	36	990
Майотта	-0	50	563	-
Малаві	-0	14	134	780
Мозамбік	-4	31	29	880
Реюньон	0	94	341	-
Руанда	0	19	415	1130
Сейшельські Острови	0	56	194	16790
Сомалі	-12	38	16	-
Танзанія	-1	27	49	1360
Уганда	-1	15	143	1190
<i>Центральна Африка</i>	-0	44	20	1760
Ангола	1	59	16	5190
Габон	1	86	6	12450
Демократична Республіка Конго	-0	36	29	300
Екваторіальна Гвінея	5	40	26	19330
Камерун	-0	59	42	2190
Конго	-1	63	12	3040
Сан-Томе і Принсіпі	-9	63	187	1850
Центрально-африканська Республіка	0	39	8	750
Чад	-2	28	9	1160
<i>Південна Африка</i>	-0	59	22	9580
Ботсвана	2	62	3	12840
Лесото	-2	23	72	1800
Намібія	-0	39	3	6350
Південна Африка	-0	62	41	10050
Свазіленд	-1	22	69	4790
Америка	0	80	22	22870
<i>Північна Америка</i>	3	79	16	44790
Канада	7	80	3	37280
США	3	79	32	45640

1	2	3	4	5
Латинська Америка і Карибський регіон	-1	80	29	10130
<i>Центральна Америка</i>	-2	72	64	11760
Беліз	-1	44	14	5990
Гондурас	-2	52	69	3710
Гватемала	-2	50	135	4570
Коста-Ріка	3	65	92	10930
Мексика	-3	78	59	14020
Нікарагуа	-5	58	45	2540
Панама	1	75	47	12180
Сальвадор	-8	65	296	6420
<i>Карибський регіон</i>	-4	66	180	-
Антигуа і Барбуда	0	30	199	17670
Багамські Острови	4	84	26	-
Барбадос	-0	45	637	-
Гаїті	-4	53	365	-
Гваделупа	-2	98	238	-
Гренада	-10	40	305	7710
Домініка	-5	67	97	8460
Домініканська Республіка	-3	66	207	8110
Куба	-3	75	101	-
Мартініка	-1	89	369	-
Пуерто-Ріко	-8	99	450	-
Сент-Вінсент і Гренадіни	-9	50	282	8830
Сент-Кітс і Невіс	1	33	192	13640
Сент-Люсія	-1	28	237	8860
Тринідад і Тобаго	-3	14	258	24970
Ямайка	-7	52	246	7230
Південна Америка	-1	84	22	10200
Аргентина	-1	93	15	14090
Болівія	-3	67	9	4250
Бразилія	-0	87	23	10160
Венесуела	-1	94	32	12220
Гайана	-10	29	4	3270
Гвіана	5	77	3	-
Еквадор	-2	68	52	8100
Колумбія	-1	75	41	8600
Парагвай	-1	58	16	4430
Перу	-4	77	23	8120
Суринам	-2	70	3	6730
Уругвай	-1	93	19	12900

1	2	3	4	5
Чілі	0	87	23	13420
Азія	-0	44	132	6310
<i>Західна Азія</i>	2	69	49	10560
Азербайджан	0	54	106	9020
Бахрейн	20	100	1925	33690
Вірменія	-13	64	105	5410
Грузія	-6	53	62	4700
Смен	-1	29	45	2330
Ізраїль	2	92	355	27010
Ірак	0	67	75	3330
Йорданія	-4	83	74	5730
Катар	19	100	157	-
Кіпр	6	62	120	30290
Кувейт	18	98	15	-
Ліван	-1	87	410	13400
Об'єднані Арабські Емірати	11	83	94	-
Оман	0	73	10	24530
Палестинські Території	-4	83	692	-
Саудівська Аравія	7	81	13	24020
Сірія	-1	54	122	4620
Туреччина	1	76	94	13500
<i>Центральна і Південна Азія</i>	-1	31	166	3430
Афганістан	6	22	50	860
Бангладеш	-3	25	1046	1550
Бутан	0	33	15	5290
Індія	-0	29	388	3280
Іран	-0	70	47	11470
Казахстан	1	54	6	10320
Киргизстан	-5	35	28	2200
Мальдіви	0	35	1091	5250
Непал	-1	17	207	1180
Пакистан	-2	35	222	2680
Таджикистан	-2	26	53	1950
Туркменістан	-2	47	10	6980
Узбекистан	-2	36	64	2910
Шрі-Ланка	-3	15	318	4720
<i>Південно-Східна Азія</i>	-1	42	134	4490
Бруней	7	72	71	-
В'єтнам	-1	30	265	2790
Індонезія	-1	43	125	3720
Камбоджа	-0	20	81	1820

1	2	3	4	5
Лаос	-1	27	26	2200
Малайзія	1	64	88	13710
М'янма	-0	31	80	-
Сінгапур	13	100	7565	49780
Східний Тимор	2	22	80	4730
Таїланд	1	31	135	7640
Філіппіни	-3	63	319	3540
Східна Азія	-0	54	134	9650
Гонконг (Китай)	3	100	6488	44540
Китай	-0	50	141	6890
Корея Південна	1	82	492	27240
Корея Північна	0	60	203	-
Макао (Китай)	13	100	1423	57390
Монголія	0	61	2	3330
Тайвань	1	78	644	-
Японія	0	86	339	33440
Європа	2	71	32	26390
Північна Європа	2	77	55	35700
Велика Британія	2	80	258	35860
Данія	4	72	129	38780
Естонія	-0	68	30	19120
Ірландія	-8	60	64	33040
Ісландія	-7	93	3	32840
Латвія	-4	68	34	17610
Литва	-24	67	49	17310
Норвегія	9	79	13	55420
Фінляндія	3	68	16	35280
Швеція	5	84	21	38050
Західна Європа	2	75	171	36660
Австрія	3	67	100	38410
Бельгія	6	99	359	36610
Ліхтенштейн	2	15	226	-
Люксембург	15	83	200	59590
Монако	6	100	-	-
Німеччина	2	73	229	36850
Нідерланди	2	66	402	39740
Франція	1	77	115	33950
Швейцарія	8	74	191	47100
Східна Європа	1	69	16	15940
Білорусь	1	75	46	12740
Болгарія	-3	73	67	13260
Молдова	-1	45	121	3010
Польща	-0	61	122	18290

1	2	3	4	5
Росія	1	74	8	18330
Румунія	-0	55	90	14540
Словаччина	1	55	111	22110
Угорщина	1	68	107	19090
Україна	0	69	76	6180
Чехія	1	74	134	25940
Південна Європа	3	67	119	27700
Албанія	-3	50	11	8640
Андорра	4	90	183	-
Боснія та Герцеговина	0	46	75	8770
Греція	3	73	86	28800
Іспанія	1	77	93	31490
Італія	6	68	202	31870
Косово	-4	-	210	-
Македонія	0	65	80	10880
Мальта	-1	100	1304	23170
Португалія	1	38	116	24080
Сан-Маріно	3	84	524	-
Сербія	0	58	94	11700
Словенія	0	50	101	26470
Хорватія	-1	56	78	19200
Чорногорія	-0	64	46	13110
Океанія	5	66	4	27470
Австралія	8	82	3	38510
Вануату	0	24	21	4290
Гуам	13	93	350	-
Кірібаті	-1	44	142	3310
Маршаллові Острови	-18	68	304	-
Науру	0	100	485	-
Нова Зеландія	2	86	16	27790
Нова Каледонія	4	58	14	-
Палау	0	77	45	-
Папуа-Нова Гвінея	0	13	15	2260
Самоа	-11	22	67	4270
Соломонові Острови	-3	20	19	1860
Тонга	-17	23	139	4570
Тувалу	-9	47	431	-
Федеративні Штати Мікронезії	-15	22	145	3240
Фіджі	-8	51	47	4530
Французька Полінезія	-1	51	68	-

Практична робота 6

Тема. ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ УРБАНІЗАЦІЇ

Мета. Вивчити динаміку та територіальні особливості процесу урбанізації, характер розміщення найбільших міст світу, мегалополісів, виробити навички картографування міського розселення.

Завдання 1. За даними табл. 22 і 23 [3, с. 123-124] і табл. 5.1 охарактеризувати динаміку процесу світової урбанізації.

Завдання 2. Виконати картосхему “Рівень урбанізації у світі у 2011 р.” (за даними табл. 5.1). За показником питомої ваги міського населення об’єднати країни у такі групи: до 20, 21–40, 41–60, 61–80, понад 81%. Описати територіальні відмінності.

Завдання 3. Проаналізувати зміну місць агломерацій за кількістю населення.

Завдання 4. На контурну карту нанести найбільші агломерації світу з населенням понад 6 млн осіб, а також сформовані мегалополіси і ті, які формуються.

1. Атлас вчителя. – К.: ДНВП “Картографія”, 2010. – С. 70, 71.
2. Атлас світу. – К.: ДНВП “Картографія”, 2004.
3. *Гудзеляк І.І.* Географія населення: Навч. посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – С. 120–134.
4. Економічна і соціальна географія світу: Навч. посібник / За ред. Кузика С. П. – Львів: Світ, 2005. – С. 91–96.
5. *Перцик Е. Н.* Города мира: География мировой урбанизации. – М.: Международ отнош., 1999.
6. *Пивоваров Ю. Л.* Современная урбанизация: Курс лекций. – М.: Изд-во РОУ, 1994.
7. *Сюткін С. І.* Географія населення: Курс лекцій для студентів природничо-географічних факультетів інститутів та університетів. – Суми: СумДПУ ім. С. Макаренка, 2002. – С. 59–64.

8. *Топчієв О. Г.* Основи суспільної географії: Навч. посібник. – Одеса: Астропринт, 2001. – С. 295–304.

Методичні рекомендації

1. Зверніть увагу на щорічний абсолютний приріст міського та сільського населення. Додатково обчисліть показники швидкості зміни міського населення у різні періоди [1, с.34-35].

2. Визначте регіони, де агломерації зростають найшвидшими темпами, а також ті країни, де зростання міського населення практично припинилося.

Завдання для самостійної роботи

1. Складіть рейтингову таблицю областей України за рівнем урбанізації на 1.01.2012 р. [67].

2. Проаналізуйте характер розселення міського населення України [5, с. 252–254].

3. Розв'яжіть задачі 19–20 [14, с. 83].

Питання для співбесіди

1. Як змінювалися функціональні типи міст у процесі суспільного розвитку?

2. Які особливі риси властиві глобальним містам?

3. Як змінюються просторові форми урбанізованого розселення у сучасному світі?

4. Яку мету потрібно досягти, реалізуючи екістичну політику в різних областях України? Свою позицію обґрунтуйте за допомогою конкретних прикладів.

Таблиця 6.1

Найбільші агломерації світу, 1950 р.*

№	Агломерація	Людність млн. осіб	№	Агломерація	Людність млн. осіб
1	Нью-Йорк	12,3	14	Мехіко	3,0
2	Лондон	10,4	15	Філадельфія	2,9
3	Рейнсько-Рурська агломерація	6,9	16	Ріо-де- Жанейро	2,9
4	Токіо	6,7	17	Мумбаї	2,9
5	Шанхай	5,8	18	Детройт	2,8
6	Париж	5,5	19	Неаполь	2,8
7	Буенос-Айрес	5,3	20	Санкт- Петербург	2,6
8	Чікаго	4,9	21	Манчестер	2,5
9	Москва	4,8	22	Бірмінгем	2,5
10	Колката	4,4	23	Сан-Паулу	2,5
11	Лос-Анжелес	4,0	24	Каїр	2,5
12	Осака-Кобе	3,8	25	Тяньцзінь	2,4
13	Мілан	3,6			

*Харитонов В.М. Крупнейшие города Земли на пороге третьего тысячелетия // География. - 1999. - № 5. - С. 1.

Таблиця 6.2

Найбільші агломерації світу, 2007 р.*

№	Агломерація	Людність млн. осіб	№	Агломерація	Людність млн. осіб
1	Токіо	35,7	21	Сеул	9,8
2	Нью-Йорк	19,0	22	Лагос	9,5
3	Мехіко	19,0	23	Джакарта	9,1
4	Мумбаї	19,0	24	Чікаго	9,0
5	Сан-Паулу	18,8	25	Гуанчжоу	8,8
6	Делі	15,9	26	Лондон	8,6
7	Шанхай	15,0	27	Ліма	8,0
8	Колката	14,8	28	Тегеран	7,9
9	Дакка	13,5	29	Кіншаса	7,8
10	Буенос-Айрес	12,8	30	Богота	7,8
11	Лос-Анджелес	12,5	31	Шеньян	7,6
12	Карачі	12,1	32	Ухань	7,2
13	Каїр	11,9	33	Сянган (Гонг-Конг)	7,2
14	Ріо-де-Жанейро	11,7	34	Тяньцзінь	7,2
15	Осака-Кобе	11,3	35	Ченнаї (Мадрас)	7,2
16	Пекін	11,1	36	Бангалор	6,8
17	Маніла	11,1	37	Бангкок	6,7
18	Москва	10,5	38	Лахор	6,6
19	Стамбул	10,1	39	Чунцін	6,5
20	Париж	9,9	40	Гайдерабад	6,4

* Складено за [88].

Практична робота 7

Тема. ЕТНІЧНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ СВІТУ ТА РЕГІОНІВ

Мета. Вивчити етнічну структуру населення світу за лінгвістичною ознакою, засвоїти класифікацію країн за етноструктурною ознакою та географію компактного проживання найбільших за людністю етносів.

Завдання 1. Вивчити лінгвістичну класифікацію та розселення народів світу (табл. 7.1), [1; 4, с. 164–167]

Завдання 2. На контурну карту нанести райони проживання найбільших народів світу.

Завдання 3. Скласти таблицю “Офіційні мови світу” та описати поширення офіційних мов у регіонах і країнах [1].

Завдання 4. До кожного типу країни, виділеного за етнічною структурою, підібрати по 5–8 прикладів країн з різних континентів [2].

1. Атлас вчителя. – К.: ДНВП “Картографія”, 2010. – С. 74–75.
2. Атлас світу. – Київ: ДНВП “Картографія”, 2010.
3. Брук С. И. Население мира. Этнодемографический справочник. – М.: Финансы и статистика, 1981. – С. 207–209.
4. Гудзеляк І.І. Географія населення: Навч. посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – С. 151–168.
5. Економічна і соціальна географія світу: Навч. посібник / За ред. Кузика С. П. – Львів: Світ, 2005. – С. 83–85.
6. Население мира. Демографический справочник / За ред. В. А. Борисова. – М.: Мысль, 1989. – С. 378–380, 438–466.
7. Народы и религии мира: Энциклопедия / Ред. В. А. Тишков. – М.: БРЭ, 1998.
8. Страны и народы. В 20-ти т. – М.: Мысль, 1978–1985.

9. *Сюткін С. І.* Географія населення: Курс лекцій для студентів природничо-географічних факультетів інститутів та університетів. – Суми: СумДПУ ім. С. Макаренка, 2002. – С. 28–45.
10. *Тиводар М.* Етнологія. Навч. посібник. – Львів: Світ, 2004.
11. *Топчієв О. Г.* Основи суспільної географії: Навч. посібник. – Одеса: Астропринт, 2001. – С. 305–324.
12. *Цапок С. О.* Етнодемографічна картина сучасного світу (енциклопедичне дослідження). – Львів: ІРД НАН України, 2007. – 418 с.

Методичні рекомендації

1. Інформація про етнічну структуру населення у розрізі країн світу міститься у розділах “Довідкові дані”, що розташовані після серії карт по великих регіонах світу [2].
2. Перелік найбільших за кількістю населення етносів подано на с. 163 [4].
3. Для виконання завд. 4 скористайтеся схемою типології країн за етнічною структурою, поданою на с. 167–168 [4].

Завдання для самостійної роботи

1. Проаналізуйте динаміку етнічного складу населення України [20; 28, с. 183–207].
2. Складіть таблицю “Етнічний склад населення областей України” за матеріалами перепису 2001 р. [20]. Визначте моноетнічні області, а також ті, де етнічний склад більш мозаїчний.
3. Вивчіть географію розселення етнічних меншин на території України [20; 28, с. 183–207].

Питання для співбесіди

1. Чи існує взаємозв'язок між етнічним складом населення та національною безпекою держави?
2. Як міграції населення впливають на зміну етнічного складу країн? Наведіть конкретні приклади.
3. Як, на Вашу думку, у подальшому змінюватиметься етнічний склад населення України?

Таблиця 7.1

Мовні сім'ї та групи *

Мовні сім'ї та групи	Кількість, млн осіб	Мовні сім'ї та групи	Кількість, млн осіб	
Індосвропейська сім'я	2404,6	Австроазійська сім'я	101,6	
Індоарійська група	902,4	В'єтська група	63,1	
Романська група	633,1	М'яо-яо група	11,9	
Германська група	446,4	Мон-кхмерська група	13,2	
Слов'янська група	281	Мунда група	10,8	
Іранська група	100,4	Пелаунг-ва група	1,7	
Кельтська група	9,9	Малакська група	0,05	
Балтійська група	5			
Кавказька сім'я	9,5	Нігеро (Конго) – кордофанська сім'я	367,6	
Картвельська група	4,2	Нігер-конго група	366,9	
Нахсько-дагестанська група	4,2	Кордофанська група	0,7	
Абхазо-адигейська група	1,1			
Семіто-хамітська сім'я	323,4	Австронезійська сім'я	276,2	
Семітська група	238,5	Західноавстронезійська	266,4	
Чадська група	36,6	Центральноавстронезійська	6,2	
Кушитська група	36,8	Східноавстронезійська	3,2	
Берберська група	11,5	Тайванська	0,4	
Єгипетська група	–			
Дравідійська сім'я	220,6	Ніло-сахарська сім'я	37,6	
Південна група	135,8	Шарі-нільська група	27,6	
Південно-східна група	74,5	Сахарська група	6,5	
Гондванська група	5	Група сонгаї	2,5	
Південно-західна група	1,9	Група фур	0,6	
Північно-східна група	2,1	Маба група	0,4	
Північно-західна група	0,8			
Центральна група	0,3			
Уральська сім'я	23,2	Тайська сім'я	82,7	
Фіно-угорська група	23,1	Тайська група	77,9	
Самодійська група	0,05	Інші групи	4,8	
Алтайська сім'я	155,9	Сіно-тібетська сім'я	1208,9	
Тюркська група	137,1	Китайська група	1134	
Тунгусо-маньчжурська група	10,3	Тібето-бірманська група	74,8	
Монгольська група	8,6			
Ескімосо-алеутська сім'я	0,121	Койсанська сім'я	0,4	
Чукотсько-камчатська сім'я	0,03	Австралійські та папуаські народи	5,3	
Андаманська сім'я	0,0002	Індіанські народи	41,8	
Мови:				
Грецька	Вірменська	Кетська	Корейська	Юкагірська
Албанська	Баскська	Айнська	Японська	Нівхська

* Складено за [57].

Практична робота 8

Тема. РЕЛІГІЙНИЙ СКЛАД НАСЕЛЕННЯ КРАЇН СВІТУ

Мета. Вивчити релігійний склад населення світу, особливості поширення світових, національних релігій і первісних вірувань.

Завдання 1. За даними табл. 8.1, рис. 13 [3, с. 184] та картосхеми [1] описати релігійну структуру населення світу.

Завдання 2. На контурну карту нанести регіони поширення світових і національних релігій.

Завдання 3. Вивчити та проаналізувати табл. 8.2 “Релігійний склад населення країн світу”. Які країни мають найбільш мозаїчну релігійну структуру?

1. Атлас вчителя. – К.: ДНВП “Картографія”, 2010. – С. 76
2. Атлас світу. – К.: ДНВП “Картографія”, 2004.
3. *Гудзеляк І.І.* Географія населення: Навч. посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2008. – С. 182–194.
4. Економічна і соціальна географія світу: Навч. посібник / За ред. Кузика С. П. – Львів: Світ, 2002. – С. 83–85.
5. Население мира. Демографический справочник / Под ред. В. Борисова. – М.: Мысль, 1989. – С. 467–478.
6. Народы и религии мира: Энциклопедия / Ред. В. А. Тишков. – М.: БРЭ, 1998.
7. *Павлов С. В., Мезенцев К. В., Любіцева О. О.* Географія релігій. – К.: АртЕк, 1998.
8. Страны мира: Справочник. 1999 / Под общ. ред. И. С. Иванова. – М.: Республика, 1999.
9. *Топчієв О. Г.* Основи суспільної географії: Навч. посібник. – Одеса: Астропринт, 2001. – С. 345–361.
10. *Шевчук Л. Т.* Сакральна географія: Навч. посібник. – Львів: Світ, 1999.

Таблиця 8.1

Кількість віруючих за окремими релігіями світу
(на початку 90-х років)*

Релігії	Тис. осіб	Релігії	Тис. осіб
Християни	1 715 475	Буддисти	295 570
<i>Католики</i>	1 017 580	<i>Махаяна</i>	165 520
латинські	995 780	<i>Хінаяна</i>	109 360
старокатолики	9 685	<i>Ламаїсти</i>	20 690
уніати	12 117		
<i>Протестанти</i>	378 559	Індуїсти	720 000
англікани	72 980	<i>Вішнуїти</i>	498 000
лютерани	43 539	<i>Шиваїти</i>	178 000
кальвіністи	39 284	<i>Шактисти</i>	21 500
баптисти	35 437	<i>Неоіндуїсти</i>	10 600
методисти	26 069	<i>Реформовані</i>	3 558
п'ятидесятники	16 000	<i>індуїсти</i>	
менноніти	1 250		174 000
Армія спасіння	4 029	Іудаїсти	580 000
квакери	503	Конфуціанці	31 286
адвентисти	7 200	Даосисти	31 000
<i>Православні</i>	307 919	Синтоїсти	4 300
східні	225 600	Джайни	10 000
орієнтальні	82 319	Шаманісти	18 100
Мусульмани	935 000	Сикхи	229
<i>Суніти</i>	682 000	Зороастрійці	8 407
<i>Шиїти</i>	253 566	Мормони	4 474
ісмаїліти	15 550	Свідки Єгови	5 300
імаміти	104 493	Бахаїти	
зейдити	5 557		
ібадити	1 145		
алавіти	1 138		
друзи	570		
<i>Ахмадія</i>	4 734		

* Павлов С. В., Мезенцев К. В., Любіцева О. О. Географія релігій: Навч. посібник. – К.: АртЕк, 1998. – С. 428.

Методичні рекомендації

1. Вивчаючи релігійну структуру населення світу, з'ясуйте питому вагу окремих гілок світових релігій.
2. Зверніть увагу на головні географічні напрямки поширення релігій в історичному аспекті.

Завдання для самостійної роботи

1. Назвіть релігії, які поширені на території України. Опишіть георелігійну ситуацію в Україні [28, с. 207–211; 43, с. 391–426, 435–452, 484–496].
2. Складіть перелік релігійних центрів на території України.
3. На прикладі свого населеного пункту чи району опишіть міжконфесійні відносини упродовж останніх двадцяти років.

Питання для співбесіди

1. Яким чином релігія впливає на спосіб життя населення? Наведіть конкретні приклади.
2. Як, на Вашу думку, у подальшому змінюватиметься релігійний склад населення окремих країн світу та України? Які чинники цьому сприятимуть?

Таблиця 8.2

Релігійний склад населення країн світу*

Країна	Релігійний склад, %
Африка	
<i>Північна Африка</i>	
Алжир	Іслам – 99, християнство і іудаїзм – 1
Єгипет	Іслам – 94
Західна Сахара	Іслам – 85
Лівія	Іслам – 97
Марокко	Іслам – 99
Судан	Іслам – 70, традиційні вірування – 20, християнство – 5
Туніс	Іслам – 98, християнство – 1
<i>Західна Африка</i>	
Бенін	Традиційні вірування – 70, іслам – 15, християнство – 15

Буркіна	Традиційні вірування – 65, іслам – 25, християнство – 10
Гана	Традиційні вірування – 38, іслам – 30, християнство – 24
Гамбія	Іслам – 85, християнство – 9, традиційні вірування – 6
Гвінея	Іслам – 85, християнство – 8, традиційні вірування – 7
Гвінея-Бісау	Традиційні вірування – 54, іслам – 38, християнство – 8
Кабо-Верде	Католицизм – 98, протестантизм – 2
Кот-д'Івуар	Традиційні вірування – 63, іслам – 25, християнство – 12
Ліберія	Традиційні вірування – 70, іслам – 20, християнство – 10
Мавританія	Іслам – 100
Малі	Іслам – 80, традиційні вірування – 18, християнство – 2
Нігер	Іслам – 85, традиційні вірування – 14
Нігерія	Іслам – 50, християнство – 40, традиційні вірування – 10
Сенегал	Іслам – 92, традиційні вірування – 6, християнство – 2
Сьєрра-Леоне	Традиційні вірування – 52, іслам – 40, християнство – 8
Того	Традиційні вірування – 70, християнство – 20, іслам – 10
<i>Східна Африка</i>	
Бурунді	Християнство – 68, традиційні вірування – 32
Джібуті	Іслам – 87
Еритрея	Християнство – 45, іслам – 45
Ефіопія	Іслам – 43, християнство – 37, традиційні вірування
Замбія	Християнство – 63, традиційні вірування – 35
Зімбабве	Синкретизм – 50 (християнство – 26, традиційні вірування – 24)
Кенія	Християнство – 66, традиційні вірування – 26

Комори	Іслам – 86, католицитво – 14
Маврікій	Індуїзм – 52, католицитво – 26, іслам – 17
Мадагаскар	Традиційні вірування – 52, християнство – 41, іслам – 7
Майотта	Іслам – 97 (суніти)
Малаві	Християнство – 66, традиційні вірування – 18
Мозамбік	Традиційні вірування – 60, християнство – 30, іслам – 10
Реюньйон	Католицитво – 88
Руанда	Християнство – 74, традиційні вірування – 25
Сейшельські Острови	Католицитво – 90
Сомалі	Іслам (суніти) – 99
Танзанія	Традиційні – 42, іслам – 31, християнство – 27
Уганда	Християнство – 66, традиційні вірування – 18, іслам – 16
<i>Центральна Африка</i>	
Ангола	Католицитво і протестанство – 64, традиційні вірування – 34
Габон	Християнство – 96, іслам – 2
Демократична Республіка Конго	Християнство – 70, традиційні вірування – 20, іслам – 10
Екваторіальна Гвінея	Християнство – 89
Камерун	Традиційні вірування – 51, християнство – 33, іслам – 16
Конго	Католицитво – 50, традиційні вірування – 48
Сан-Томе і Прінсіпі	Католицитво – 90
Центральноафри- канська Республіка	Християнство – 50, традиційні вірування – 27, іслам – 15
Чад	Іслам – 44, християнство – 33, традиційні вірування – 23
<i>Південна Африка</i>	
Ботсвана	Традиційні вірування – 50, християнство – 50
Лесото	Християнство – 93

Намібія	Християнство – 90
Південна Африка	Протестанство – 55, католицитво – 9, індуїзм – 1, іслам – 1
Свазіленд	Християнство – 60, традиційні вірування – 40
Америка	
<i>Північна Америка</i>	
Канада	Католицитво – 46, протестанство – 30
США	Протестанство – 56, католицитво – 28, іудаїзм – 2
<i>Центральна Америка</i>	
Беліз	Християнство – 87
Гондурас	Католицитво – 97
Гватемала	Католицитво – 99
Коста-Ріка	Католицитво – 95
Мексика	Католицитво – 89, протестанство – 6
Нікарагуа	Католицитво – 95
Панама	Католицитво – 93
Сальвадор	Католицитво – 75
<i>Карибський регіон</i>	
Антигуа і Барбуда	Протестанство – 87, католицитво – 10
Антильські Острови	Католицитво
Багамські Острови	Протестанство – 76, католицитво – 19
Барбадос	Протестанство – 94, католицитво – 5
Гаїті	Католицитво – 80, протестанство – 16
Гваделупа	Католицитво
Гренада	Католицитво – 68, протестанство – 32
Домініка	Католицитво – 77, протестанство – 15
Домініканська Республіка	Католицитво – 95
Куба	Католицитво – 85
Мартініка	Католицитво – 88
Пуерто-Ріко	Католицитво – 75, протестанство – 5
Сент-Вінсент і Гренадіни	Протестанство – 62, католицитво – 19
Сент-Кітс і Невіс	Протестанство – 85, католицитво – 10

Сент-Люсія	Католицизм – 90
Тринідад і Тобаго	Християнство – 58, індуїзм – 30, іслам – 8
Ямайка	Християнство – 60
<i>Південна Америка</i>	
Аргентина	Католицизм – 90, іудаїзм – 2
Болівія	Католицизм – 95
Бразилія	Католицизм – 90
Венесуела	Католицизм – 96, протестанство – 2
Гайана	Християнство – 57, індуїзм – 33, іслам – 9
Гвіана	Католицизм – 78, протестанство – 4
Еквадор	Католицизм – 95
Колумбія	Католицизм – 95
Парагвай	Католицизм – 90
Перу	Католицизм – 95
Сурінам	Католицизм – 48, індуїзм – 27, іслам – 20
Уругвай	Католицизм – 66, протестанство – 2, іудаїзм – 2
Чілі	Католицизм – 89, протестанство – 11
<i>Азія</i>	
<i>Західна Азія</i>	
Азербайджан	Іслам – 92, православ'я – 7
Бахрейн	Іслам – 85, християнство – 8
Вірменія	Вірменська Апостольська Церква – 90, інші християнські конфесії та іслам – 10
Грузія	Грузинська православна церква – 70, Російська православна церква – 10
Ємен	Іслам – 97 (суніти – 55, шиїти – 42)
Ізраїль	Іудаїзм – 85, іслам – 13, християнство – 2
Ірак	Іслам – 97 (шиїти – 63, суніти 34)
Йорданія	Іслам – 95, християнство – 5
Катар	Іслам (суніти) – 86, індуїзм – 10, християнство – 4
Кіпр	Православ'я – 77, іслам – 18
Кувейт	Іслам – 92, християнство – 6
Ліван	Іслам (шиїти) – 57, християнство (мароніти) – 43
Об'єднані Арабські Емірати	Іслам – 96, (суніти – 77, шиїти – 19)

Оман	Іслам – 86 (у т. ч. ібадитський – 75), індуїзм – 14
Палестинські Території	Іслам (суніти)
Саудівська Аравія	Іслам – 99 (суніти – 85, шиїти – 14)
Сірія	Іслам – 90, християнство – 10
Туреччина	Іслам – 99
<i>Центральна і Південна Азія</i>	
Афганістан	Іслам – 99 (суніти – 84, шиїти – 15)
Бангладеш	Іслам – 83, індуїзм – 16
Бутан	Буддизм – 70, індуїзм – 24, іслам – 5
Індія	Індуїзм – 83, іслам – 13
Іран	Іслам – 99 (шиїти – 95, суніти – 4)
Казахстан	Іслам – 43
Киргизстан	Іслам – 65, православ'я
Мальдіви	Іслам (суніти) – 100
Непал	Індуїзм – 90, буддизм – 5, іслам – 3
Пакистан	Іслам – 97 (суніти – 77, шиїти – 20)
Таджикистан	Іслам – 90 (суніти – 85, шиїти – 5)
Туркменістан	Іслам – 85, православ'я – 10
Узбекистан	Іслам – 88, православ'я
Шрі-Ланка	Буддизм – 70, індуїзм – 15, християнство – 8, іслам – 7
<i>Південно-Східна Азія</i>	
Бруней	Іслам – 63, буддизм – 14, християнство – 10
В'єтнам	Буддизм – 55, католицтво – 7, іслам – 1
Індонезія	Іслам – 87, християнство – 10, індуїзм – 2, буддизм – 1
Камбоджа	Буддизм – 88, іслам – 2
Лаос	Буддизм – 85, християнство – 2
Малайзія	Іслам – 53, буддизм і конфуціанство – 30
М'янма	Буддизм – 89, іслам – 4
Сінгапур	Буддизм – 30, християнство – 20, іслам – 17
Східний Тімор	Анімізм, католицтво, іслам (суніти)
Таїланд	Буддизм – 95
Філіппіни	Католицтво – 83, протестанство – 9, іслам – 5
<i>Східна Азія</i>	

Китай	Конфуціанство – 20, буддизм – 6, даосизм – 2
Корея Південна	Буддизм – 74, протестанство – 38, католицтво – 11, конфуціанство – 3
Корея Північна	Традиційні вірування – 16, чхондоге – 14, буддизм – 2, атеїсти – 68
Монголія	Переважно буддизм, іслам
Японія	Синтоїзм – 76, буддизм – 16
Європа	
<i>Північна Європа</i>	
Велика Британія	Протестанство – 52, католицтво – 9, іслам – 3
Данія	Лютеранство – 91
Естонія	Лютеранство – 98
Ірландія	Католицтво – 93, протестанство – 5
Ісландія	Лютеранство – 96, інші християнські конфесії – 3
Латвія	Лютеранство – 85, інші християнські конфесії – 15
Литва	Католицтво – 87, православ'я – 10
Норвегія	Протестанство – 88, інші християнські конфесії – 12
Фінляндія	Лютеранство – 89, православ'я – 1
Швеція	Лютеранство – 94, католицтво – 2
<i>Західна Європа</i>	
Австрія	Католицтво – 85, протестанство – 6
Бельгія	Католицтво – 75
Ліхтенштейн	Католицтво – 87, протестанство – 8
Люксембург	Католицтво – 97
Монако	Католицтво – 95
Німеччина	Протестанство – 45, католицтво – 37
Нідерланди	Католицтво – 36, протестанство – 27
Франція	Католицтво – 90, протестанство – 2, іудаїзм – 1, іслам
Швейцарія	Католицтво – 48, протестанство – 44
<i>Східна Європа</i>	
Білорусь	Православ'я – 60, католицтво – 8
Болгарія	Православ'я – 82, іслам – 16

Молдова	Православ'я – 98
Польща	Католицизм – 95, інші християнські конфесії
Росія	Православ'я – 80, іслам, юдаїзм
Румунія	Православ'я – 70, католицизм – 6, протестантизм – 6
Словаччина	Католицизм – 80, протестантизм – 12
Угорщина	Католицизм – 68, протестантизм – 25
Україна	Православ'я – 68, греко-католицизм – 19, католицизм, протестантизм, юдаїзм
Чехія	Католицизм – 44, протестантизм – 6, інші християнські конфесії
<i>Південна Європа</i>	
Албанія	Іслам – 70, православ'я – 20, католицизм – 10
Андорра	Католицизм – 84
Боснія та Герцеговина	Іслам – 40, православ'я – 31
Греція	Православ'я – 98, іслам – 1
Іспанія	Католицизм – 99
Італія	Католицизм – 99
Македонія	Християнство – 80, іслам – 20
Мальта	Католицизм – 98
Португалія	Католицизм – 97, протестантизм – 1
Сан-Маріно	Католицизм – 96
Сербія і Чорногорія	Православ'я і католицизм – 65, іслам – 19
Словенія	Католицизм – 96, іслам – 1
Хорватія	Католицизм – 77, православ'я – 11, протестантизм – 1, іслам – 1
Океанія	
Австралія	Протестантизм – 60, католицизм – 26
Вануату	Протестантизм – 77, католицизм – 15, традиційні вірування – 8
Ґуам	Католицизм
Кірібаті	Католицизм – 53, протестантизм – 40
Маршаллові Острови	Протестантизм – 50, католицизм – 15

Науру	Християнство – 95
Нова Зеландія	Протестанство – 62, католицизм – 18
Нова Каледонія	Католицизм – 59, іслам – 3
Палау	Християнство – 70, традиційні вірування – 30
Папуа-Нова Гвінея	Християнство – 66, традиційні вірування – 34
Самоа	Протестанство – 74, католицизм – 26
Соломонові Острови	Християнство – 91
Тонга	Протестанство – 82, католицизм – 18
Тувалу	Протестанство – 97
Федеративні Штати Мікронезії	Католицизм – 50, протестанство – 48
Фіджі	Християнство – 52, індуїзм – 38, іслам – 8
Французька Полінезія	Протестанство – 47, католицизм – 39

* *Атлас світу. – К.: ДНВП “Картографія”, 2004.*

ІНДИВІДУАЛЬНЕ НАУКОВО-ДОСЛІДНЕ ЗАВДАННЯ
на тему
КОМПЛЕКСНА ХАРАКТЕРИСТИКА НАСЕЛЕННЯ КРАЇНИ

Мета. Опанувати головні способи самостійного пошуку інформації про населення окремих країн, засвоїти методику комплексної характеристики населення країни, виробити навички письмового аналізу та графічного зображення статистичних, літературних і картографічних даних із джерел демографічного характеру.

Завдання. За наведеним планом охарактеризувати населення і розселення досліджуваної країни (на вибір студента). Необхідну літературу підібрати самостійно.

П л а н

1. Аналіз динаміки кількості населення.
 2. Вікова та статева структура населення.
 3. Природний рух населення: народжуваність, смертність, природний приріст. Тип відтворення населення.
 4. Шлюбний і сімейний склад. Процеси шлюбності.
 5. Рівень освіти населення.
 6. Характеристика працересурсного потенціалу. Зайнятість населення.
 7. Етнічний склад населення країни.
 8. Релігійна структура.
 9. Міграції населення: види, причини і напрями.
 10. Розміщення населення по території країни. Відмінності у показниках щільності населення.
 11. Динаміка урбанізації.
 12. Характеристика міського розселення. Групування міст за людністю та функціями.
 13. Сільське розселення. Людність і щільність сільських поселень, їх виробничі типи.
 14. Рівень і якість життя населення.
- Висновки.
Список використаної літератури.

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИКОНАННЯ ТА ОФОРМЛЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ЗАВДАННЯ

1. Робота виконується на аркушах формату А4.
2. Кожен розділ починається з нової сторінки. Номер і назва розділу повинні відповідати тим, які є в плані роботи.
3. Нумерація таблиць, рисунків (у тім числі картосхем) наскрізна. Їх можна виконувати за допомогою комп'ютерних програм.
4. Всі ілюстрації і таблиці мають мати назви.
5. У тексті повинні бути посилання на таблиці та рисунки.
6. Всі показники про населення країни потрібно подати у вигляді динамічних таблиць. Окремі з них відобразити графічно (графіки, гістограма, віково-статєва піраміда, структурні діаграми). Провести динамічний аналіз.
7. Проаналізувати демографічну ситуацію в країні станом на останній рік. Здійснити порівняння з середньо регіональними та середньосвітовими показниками.
8. На картосхемі показати розміщення населення, людність та функціональні типи міст, розселення етносів. У тому випадку, якщо демографічна статистика подана в розрізі адміністративних одиниць країни, виконати серію картосхем, які ілюструють демографічні відмінності в країні.
9. Якісну характеристику населення слід здійснювати з використанням декількох джерел інформації з відповідними посиланнями в тексті.
10. Рівень і якість життя населення країни вивчити на основі глобальних порівнянь, а також показати внутрішньодержавні відмінності.
11. Висновки повинні бути лаконічні і стосуватися кожного розділу.
12. Список використаних джерел сформувати в алфавітному порядку. Спочатку подаються вітчизняні джерела, потім зарубіжні, в кінці інтернет-ресурси.

Навчально-методичне видання

Ірина Іванівна Гудзеляк

Географія населення:

навчально-методичний посібник

(програма, самостійна і практичні роботи,

індивідуальне науково-дослідне завдання)

для студентів напряму підготовки 6.040104 – географія

Підписано до друку 10.01.2012. Формат 60x84 /16.

Умовн. друк. арк. 4,7. Зам.

Наклад 200 прим.

Малий видавничий центр

Лабораторія тематичного картографування

географічного факультету

Львівського національного університету імені Івана Франка

Україна, 79000, Львів, вул. П. Дорошенка, 41.